

2010 - a kiútkeresések éve

Ha lenne hazánkban használatos politikai öröknaptár, akkor 2010-et minden alappal *a Fidesz évének* nevezhetjük volna, ugyanis minden, ami ebben az évben fontos fejlemény volt, ehhez a párthoz kötődött. Minden remény, várakozás, meglepetés és csalódás ahhoz a – később nagyon is beigazolódott – várakozáshoz kapcsolódott, hogy a Fidesznek a rendszerváltás eddigi két évtizede során először sikerülhet kétharmados többséggel, egyedül választásokat nyernie, s így elsőként valósíthatja meg elképzeléseit kényszerű kompromisszumok nélkül. (1990 óta legfeljebb csak 1994 tűnt olyan jellegűnek, amikor egy párt – a korabeli MSZP – maga határozhatta meg az év történéseit, ám akkor – itt most nem részletezendően – ezt a kivételes esélyt megosztotta választott koalíciós társával. Ezért 1994 csak részben volt nevezhető az MSZP évének, sokkal inkább volt az Horn Gyuláé...).

2010 elején szinte mindenki biztos volt abban, hogy a következő országos választásoknak a Fidesz egyedüli győztese lesz, s abban is, hogy tetszésük szerinti, kizárólag az ő programjuk alapján működő kormányzattal kezdenek el a négyéves ciklusidőt. Az első hónapok tapasztalatai alapján azonban a reménykedéseket mindinkább a meglepetések váltották fel, majd az őszi fejlemények nyomán egyre több csalódás és kérdőjel kezdett megfogalmazódni. Az év utolsó hónapjában mért pártámogatási adatok a januáriakéhoz képest ugyan nem mutattak komolyabb változásokat, minden egyéb tényező tükrében azonban egészen másféle tónussal lehetett elmondani azt, hogy 2010 mindenestől a Fideszé lett. Az összes megfajtható és meg nem válaszolható ellentmondásával együtt lett azzá. A továbbiakban megnézzük e képet egyenként meghatározó mozaikdarabkákat, hátha a részletek alapján jobban megértjük a lényegét.

1. A kampány száz napjának legfontosabb összefüggéseiről

2010. január 22-én a köztársasági elnök hivatalosan is bejelentette a következő választások áprilisi dátumait. A kampány azonban már hetek óta tartott, s a szócsatában a kezdetek kezdetén történt valami olyan, aminek a későbbiekre nézve is meghatározó jelentősége lett. A Figyelő c. hetilap évnyitó számában közzétett egy nagyszabású összeállítást a pártok nyugdíjrendszert illető elképzeléseiről, s ebben az anyagban – a Fideszt képviselő Varga Mihály részéről - szerepelt egy olyan kitétel is, mintha a későbbiekben Fidesz a svéd nyugdíjmodell átvételére törekedne. S ahogyan ez – sajnálatosan – a kampányidőszakban megszokott, egyáltalán nem a nyugdíjrendszer jövőjének különféle útjairól kezdődött érdemi

polémia. Az MSZP tüstént riadóztatta kampány-aktivista hálózatát annak érdekében, hogy a nyugdíjasokat megóvják a várható veszedelemtől. A Fidesz sem volt rest, s óriási energiákkal kezdte megvédeni magát, végül január 19-én többmillió példányban terjesztett levéláradattal próbálta meggyőzni – az amúgy igen fontos - nyugdíjas választói réteget a vádak alaptalanságáról. Nagyjából január utolsó napjaira csitult el ez a vita, ám a megelőző három hétből a pártok, mindenekelőtt a Fidesz, azt a tanulságot vonták le, hogy ebben a kampányban nem fognak esélyt adni arra, hogy a leendő elképzeléseikről bármiféle érdemi és értelmes, s legfőképpen pedig számon kérhető/számszerűsíthető információkat szedjenek ki belőlük.¹ Ezt az eltökélt szándékot valamennyi politikai erő maradéktalanul érvényesítette a kampány során. Ami igaz, igaz, a Fidesznek egyáltalán nem volt ellenére a versengés nélküli kampány, neki az volt a legfontosabb, hogy a választások napjáig meg- és egyben tartsa hatalmasra nőtt támogatói táborát. Minden kockázatos játszma ebben csak ártott volna nekik. A kopogtatócédula-gyűjtés heteit is arra használták fel, hogy támogatóikban fenntartsák a részvételi hajlandóságot, s olyan tömegben halászták el a cédulákat a többiek elől, hogy a versenytársak többségének komoly gondjaik támadtak még a jelölt-állítással is. Március elején azonban úgy tűnt, hogy a Jobbik esetleg érdemben képes lesz veszélyeztetni a várható kétharmados eredményt – főként a keleti országrészben. Ekkortól a Fidesz kampánygépezete minden eszközét teljes erővel a Jobbik ellen fordította, s még a legutolsó időben is képes volt a jobbról érkezett veszély elhárítására. Nagyjából ez a momentum lett a kampányidőszak heteinek leghevesebb küzdelme.

Mindez azért is érdemel figyelmet, mert a Fidesz Jobbik ellen fordulása éppen a legmegfelelőbb pillanatokban törte szét az MSZP - egyébként meglehetősen gyöngére sikeredett – stratégiai elképzeléseit. A szocialisták ugyanis azzal az üzenettel próbálták egykori híveiket az otthonról való kimozdulásra csábítani, hogy a várhatóan nagy jobboldali egység veszélyével kezdtek operálni. A kampány utolsó három-négy hetében a szocialista párt – főként az addig háttérben maradt/tartott Gyurcsány Ferenc ösztökélésére – azt az üzenetet hajtogatta, hogy egyedül csak ők képesek a várható kétharmados többség megakadályozására. Ez az állítás elvileg – s az előző másfél évtized eredményeire visszatekintve - igaz is lehetett volna, csak hogy ezekben a hetekben már minden lehetséges fórum, elemző, s médium azt találgatta, hogy vajon az MSZP, avagy a Jobbik lesz-e a második helyen befutó, s ilyenformán a leendő parlament ellenzékének vezető ereje... Merthogy a győztes kiléte felől nem maradt már senkinek sem kételye.

A szocialisták lehetséges kampány-stratégiájának érvényesülését egyébként még három más körülmény is korlátozta. Részben az, hogy a 2009 nyarán kitört ú.n. Hagyó-ügyet

érthetetlen módon egészen a kampány legérzékenyebb szakaszáig megoldatlanul hagyták, s főpolgármester-helyettesüktől csak februári őrizetbe vétele után szabadultak meg, amivel ellenfeleiknek behozhatatlan kampányelőnyt biztosítottak. Részben azzal is a maguk dolgát nehezítették, hogy az új vezetést – Mesterházy Attilával az élén – túl későn termelték ki, s az új csapat még nem lehetett alkalmas a hagyományos baloldali bázis egyesítésére. A legfőbb problémát azonban az a feladvány jelentette, hogy mit is kezdjenek az elmúlt nyolcéves kormányzás örökségével. Sikertörténetként aligha hivatkozhattak az „eredményekre”, az egyetlen vállalható periódust, a Bajnai-kormány válságkezelő tevékenységét pedig az érintett tartózkodása okán nem nagyon hasznosíthatták. Az üresen hagyott kommunikációs részbe a Fidesz azonnal be is nyomult, s minden erejével igyekezett azt szakadékká tágítani. Napról napra, óráról órára halmozták a legképtelenebb túlzásokat arról, hogy az ország milyen páratlanul nehéz helyzetbe került, hogy micsoda romhalmazzal fog majd örökölni, hogy „valóságos tatárjárás-utáni helyzetben kell újból hont alapítani”, s még azzal sem törődtek, hogy ezzel a mértékű túlzás-halmozással 2010 tavaszán már elsősorban önmaguk leendő kormányzati pozícióit rongálták.

Mindezzel nem szándékoltan, de a két legfrissebben jelentkezett politikai erő esélyein is valamelyest javítottak. Mind a Jobbik, mind az LMP ugyanis azzal próbálta minél szélesebb körben elfogadtatni magát, hogy nemcsak az elmúlt húsz évet tartották zsákutcának, tehát lezárandó időszaknak, hanem a két évtized során leszerelt politikai osztály képviselőit is leváltásra ítélnék gondolták. Igaz, e két párt értékrendje, programja és az általuk megmozgatott fiatal korosztályok összetétele között meglehetősen áthidalhatatlan különbségek mutatkoztak, ám az adott helyzetben a fent vázolt kampány-stratégia következményei objektíve mindkettőjük szerepét inkább erősítette, semmint gyengítette. Ráadásul éppen a legfontosabb időszakban, a jelöltállítás befejezésekor derült ki, hogy a rendszerváltás két emblematikus pártja – az MDF és az SZDSZ - egyszerre fog majd elvérezni, így a lehető legalkalmasabb időben szabadult fel néhány százezernyi lehetséges szavazó, s kereshetett magának „a legkisebb rossz”- jegyében új jelöltet.

2010 tavaszának kampánya tehát élesen különbözött a korábbiakétól, de minden lényeges metszetében a Fidesz leendő sikerét szolgálta. Nem volt verseny, elmaradtak a szokásos botrányok, elmaradt a miniszterelnök-jelöltek párbaja, nem szerveztek egyéb televíziós vitákat sem, s nem kellett a választók fejét különféle kormányzati alternatívák összemérésével megzavarni. Mindenki zavartalanul megmaradhatott a maga – korábbi eredetű - hitvilága fogságában; nem fordult elő olyan esemény, nem okozott gondot olyan tényező, amely megbonthatta volna az előzetes beállítódások érzelmi alapú rendjét. Áprilisban

mindenki megkapta azt, amire várt. A meglepetések elmaradása ellenére - a választási eredmények nyomán - meglehetősen új szerkezetű pártrendszer körvonalai kezdtek kibontakozni.²

2. Választási eredmények és az új szerkezet kontúrjai

A tétnélküliséghez képest viszonylag magasnak mondható – 65%-os – részvételi szinttel a Fidesz egyértelműen nyerte az első fordulót, s a várakozásoknak megfelelően vitte el a függőben maradt egyéni helyeket is a második fordulóban. A területi adatokat figyelembe véve azonban érdemes felfigyelni olyan rész-összefüggésekre, amelyeknek a későbbiekben még fontos szerepük lehet. A dunántúli megyékben olyan nyomasztó volt a Fidesz fölénye, hogy alig kellett második fordulót tartani, s a közeljövőben úgy tűnik, hogy mellettük egyetlen politikai erő sem játszhat számottevő szerepet. A keleti országrészben azonban más a helyzet. Itt nyolc megyében a Jobbik a szocialisták előtt megszerezte a második legerősebb párt pozícióját, s az is elgondolkodtató, hogy a korábban hagyományosan erős, baloldali területeken is. Ha az érintett területek további fontos szociológiai/demográfiai/gazdasági jellemzőit is figyelembe vesszük, akkor nem túlzás azt állítani, hogy a Tisza két oldalán, nagyjából húsz-harminc kilométeres sávban, azokon a területeken lett nagyon is népszerű a radikális jobboldal, ahol a rendszerváltás negatív következményei halmozottan sújtották a lakosság többségét. S az a tény is több mint szemet szűrő, hogy e vidékeken – ahol korábban az országos átlaghoz képest jóval alacsonyabb volt a választási részvétel – most fordulat állt be. Feltételezhetően a Jobbik radikális szociális és politikai követeléseit elértek olyan rétegekhez is, amelyek korábban kívül maradtak az elemi politizáció világán.

A főváros viszont az előző két régióhoz képest is eltérő politikai képletet jelentett. A Fidesz itt is a választások győztese lett, ami a csaknem évszázados baloldali tradícióhoz képest azt mutatja, hogy milyen ereje lehetett 2010-ben az országosan érvényre jutott trendnek. A Fidesz-többség azonban ehelyütt a legvékonyabb, s ez nemcsak azt jelenti, hogy az ellenzék jelentékeny tényező, hanem azt is, hogy a fővárosban legalább négyféle politikai erőnek van komolyabb bázisa. A szocialisták Budapesten tudhatják maguknak a legerősebb háttérrel, de elmondhatja magáról ezt az LMP is, s bizonyos kerületi koncentrációk jegyében a Jobbik is. Megkockáztatjuk, hogy a jövőben a Fidesz országos politikai fölénye mellett is lényeges tényezőként kell számolni a főváros politikai sokszínűségének következményeivel.

A rendszerváltásnak köszönhetően kiformalódott többpártrendszer az elmúlt húsz évben legalább négy fejlődési fázison ment keresztül, s talán a legnagyobb változásokat éppen 2010-ben mutatta. Vadonatúj pártstruktúrával kell ismerkednünk, olyannal, amely több

szempontból is újdonságot jelent. Részben a már említett területi metszetek, eltérések következményeként, részben pedig azért, mert az elmúlt egy év átalakulási folyamatai felemésztették a rendszerváltás két klasszikus pártját; mondhatni, a megteremtőit: az MDF-et és az SZDSZ-t. Hosszabb elemzéseknek kell kimutatniuk, hogy miért lett éppen 2010-ben elkerülhetetlenül szükségszerű az, hogy mind a két rendszeralapító párt szinte egyidejűleg tűnjék el, s alakuljon át párttörténeti kutatások témaköreivé. Az eltűntek helyét azonban nem a két nagy párt-konglomerátum töltötte ki - pedig az elmúlt évtized választói koncentrálódásának folyamataiból ez is következhetett volna -, hanem megjelent két olyan párt is a parlamentben, amelynek szerveződésében a generációs metszet nagyon is hangsúlyos elem. Mind a Jobbik, mind pedig az LMP mindenekelőtt már a rendszerváltás után felnőtt korosztályok igényeit, bizalmatlanságait fejezi ki, s az ő politikai képviseleti igényeit jeleníti meg. (Elsőre talán paradoxonnak tűnik, ám az elmúlt százötven év politikai kulturális mintáinak, örökségeinek figyelembe vétele nyomán nem nagy meglepetés, hogy a két párt közötti értékrend- és hangsúlykülönbségekben kimutatható a régebbi keletű nyugatos/keleties, illetve a népies/urbánus-viták és különbségek eredettörténete. A kihívások végül is majdnem mindig ugyanazok, miért éppen a válaszok ne lennének hasonlóak?)

Az új pártszerkezet kontúrjai azonban még egy fontos jegyben eltérnek az elmúlt húsz év modelljeitől. Adott lett ugyanis egy olyan domináns párterő – vagy ahogyan Orbán Viktor megelőlegezte: a centrális erőter -, amely önmagában is nagyobb, befolyásosabb, s parlamenti súlya is erőteljesebb, mint az összes többi párté együttesen. Ebben az erőterben mindegyik párt a Fidesz ellenzéke, ellenfele, konkurenciája és – bizonyos fokig, főként a kétharmad okán – kiszolgáltatottja. Csak éppen, mindegyikük másként és másféle perspektívákkal. Ilyen képletet 1990 óta nem ismertünk. Éppen ez volt a modellje az előző rendszer felbomlási utójátékainak: 1988 őszétől az MSZMP hasonló helyzetben találhatta magát az összes – egyébiránt éppen ellene szerveződő – párttal szemben egészen 1990 tavaszáig. Az új pártszerkezetet tehát korántsem tarthatjuk a magyar politikai jövő tartósan domináns képletének. Még akkor sem, ha a választások után megszaporozott kormánypárti teoretikusok már egy egész történelmi korszakra érvényes és releváns képződményként, mintegy természeti adottságként írják le a létét.³

3. Kormány, kormányzati szerkezet és döntések

A választást megelőző hetek során a Fidesz vezérkara nagy óvatossággal, de nagyon is átgondolt tudatossággal, lépésről lépésre szivárogtatta ki a leendő kormányzással kapcsolatos elképzeléseit. Ezért aztán nem keltett túl nagy meglepetést, amikor az új parlament alakuló

ülésére már olyan részletes tervekkel érkeztek, amelyekből annyi egész bizonyosan világossá vált, hogy a közvéleménynek nem kell várnia, mint szokott volt, egy hónapot az új kormányzat felállítására. Az új kormány mind szerkezetében, mind személyi összetételében igazolta az előzetes híreket. Nagyjából a felében találhattunk régi, ismert arcokat, továbbszolgálókat (Martonyi, Matolcsy, Pintér, Hende), illetve olyanokat, akiket a közvélemény nyugodt szívvel tekinthetett kezdő politikusoknak (mint pl. Fellegi, Fazekas, Réthelyi). Maga az új szerkezet azonban sokkal érdekesebbnek és talányosabbnak tűnt, mint az összetétel. Az régóta tudható volt, hogy a Fidesz kabinet-kormányzásszerű alakzatra készül, vagyis igyekeznek beolvasztani minél több hagyományos tárcát egyetlen csúcsmisztérium keretei közé. S valóban, a háború utáni Magyarország történetében nem akadt példa arra, hogy egy kormány mindössze nyolc minisztériummal álljon fel. A megalakítás heteiben a legtöbbet hangoztatott érvek a bürokrácia letörése, az apparátusi túlterjeszkedés visszaszorítása, valamint az ezekből adódó nagyszerű takarékosági lehetőségek ecseteléséből álltak. Nem kellett azonban túl sok idő annak fel- és beismeréséhez, hogy ez az új modell se nem olcsóbb, se nem hatékonyabb, és semmiképpen sem áttekinthetőbb annál, mint amilyenek a korábbiak voltak. A szakirodalomban tüstént el is kezdődött a vita arról, hogy ez a modell 4+4-es, avagy 5+3-as felállású-e. (Értve ezen a csúcsmisztériumoknak a hagyományosan tiszta profilúakéhoz viszonyított arányát...)

Az igazi titkok nem is annyira a számszerűen megragadható dimenzióban rejlenek, hanem az ennél jóval fontosabb hatalmi megfontolásokban. Az új szerkezet számos újdonsága közül elsősorban a kormányfői pozíció különlegessége emelendő ki. Orbán Viktor ebben a felállásban megszabadult a miniszterelnöki felelősség számos mindennapos teherételtől, s ezeknek gyakorlását nagyrészt széttelepítette négy, nem egészen azonos jogállású kollégája vállára. A számára fennmaradt mozgástér pedig erősen emlékeztet a prezidenciális rendszerekben megszokott elnöki hatalmi jogkörökére. A napi kormányzati koordináció nyűgeit részben Varga Mihály, részben pedig Navracsics Tibor végezné, a gazdaságpolitikai összhang megteremtése Matolcsy feladata lett, akitől viszont az összes lényeges forrás feletti rendelkezést Fellegi Tamáshoz telepítették (aki aztán könyörtelenül élt is eme felhatalmazással). A szimbolikus/spirituális ügyekben pedig Orbán Viktor látszólag osztozik a kormányfői szerepkör kizárólagosságában egyik helyettesével, Semjén Zsolttal. (Egyúttal fenntartva a mesterségesen megteremtett belső koalíció látszatának közjogi alapjait is...)

Első megközelítésben tehát az a szembetűnő, hogy a szűken vett kabinet tagjai között is meglehetősen tagolt, erősen hierarchizált viszonyok vannak. Adott elsősorban a kormányfő, majd pedig valamiféle fontossági sorrendben a formális és informális miniszterelnök-

helyettesek fura halmaza, utánuk jönnek az egyértelmű tárca-felelősséggel felruházott miniszterek. Az igazi bonyodalmak azonban egy szinttel lejjebb kezdődnek. Az új rendben ugyanis számos olyan terület került szakállamtitkári igazgatás alá, amelynek korábban miniszteri gazdái voltak (például a munkaügy, az egészségügy, az oktatás, az igazságügy, a pénzügy, a kultúra, a szociális ügyek, agrárügyek, környezetvédelem stb.). S ez a rend alaposan felértékelte az államtitkári szint mindennapos kormányzati/igazgatási jelentőségét. Ám államtitkárokból több tucatnyi is lett, s személye válogatja, hogy a terület jelentőségéhez még melyiküknek milyen politikai háttér-támogatása van, vagy - nincs. Ebben a labirintusban pl. Gáll András Levente tényleges szociológiai súlya nagyobb, mint egynémely miniszteréé, merthogy – még ha államtitkári titulussal is, de – ő felel a kormányzati személyzeti politika részleteiért is.

Talán ennyi rejtvény felvázolása is elegendő ama következtetés levonásához, hogy az új struktúra nehezen megoldható talányként funkcionál a hagyományos kormányzati szakembergárda többségének mindennapos munkavégzéséhez. S akkor még nem beszéltünk a kívülről érdeklődő, kényszerűen együttműködő kormányzati partnereket kereső szervezetek, képviseletek, intézmények tömegéről. A hazai intézményi világ többsége május után hónapokig kereste a maga kompetens kormányzati partnereit, s nem mondható, hogy ezt a feladatot az év végéig sikerrel meg tudta volna oldani. (Amúgy az sem kizárt, hogy ez a bújócska tulajdonképpen látens cél is lehetett, hiszen az orbáni kormányzati filozófia egyik sarkalatos tétele éppen az volt, hogy – bármi áron, de - meg kell szüntetni az egyes minisztériumok korábban oly jellemző érdekkijáró/képviselői státuszát, s rá kell szorítani őket az összkormányzati szándékok kizárólagos érvényesítésére.) Ez a modell idővel szerette magát „multilevel governance”-ként láttatni, s apologétái is igyekeztek mindezt a lehető legmodernebb, menedzsertípusú, korszerű, nyugati tapasztalatokon nyugvó szerkezetként feltüntetni. Nem vitatható, hogy ebben az ismertetett modell számos szervezeti eleme tényleg megtalálható. Nagyobb azonban az abbéli gyanúnk, hogy a korszerűsítésként előadott fejtelenség részben a túlhajtott cserélgetési vágyból, a mindenáron újat akarásból, részben pedig a letagadhatatlan centralizációs és mindent összevonni akaró igényekből fakadt.⁴

Az új kormány jellegéről azonban sokkal többet megtudhatunk, ha az első hónapok meghatározó döntéseit vesszük szemügyre. A több ezernyi kisebb-nagyobb döntést a könnyebb áttekinthetőség kedvéért *négy alaptípusba* soroljuk be: *szimbolikus ügyek, a hatalmi szférát érintő kérelmek, személyi döntések, valamint a gazdasági életet közvetlenül befolyásoló/irányító döntések*. Tisztában vagyunk azzal, hogy egy-egy lényegesebb döntésnek

akár mind a négy csoportban is helye lehetne, ám e csoportosítással az első félév legfontosabb ügyeit valamiféle rendszerként, értelmezhető rendként tudjuk bemutatni.

A szimbolikus ügyekben megmutatkozott kormányzati aktivitás azok számára nem okozhatott nagy meglepetést, akik az elmúlt évtized jobboldali identitás-politikájának alakulását figyelemmel kísérték. Az sem volt váratlan, hogy a kormány az egyik legelső gesztussal a kettős állampolgársággal kapcsolatos, 2004. évi népszavazás fiaskóját igyekezett kiküszöbölni. Az viszont elgondolkodtató volt, hogy milyen kevésbé vették figyelembe a szomszéd országokból várható reakciók, kedvezőtlen hatások jeleit. Szintén nem volt drámai újdonság a Trianon-nap megünnepeletése, legfeljebb a külsőségeivel, pátoszával, egyoldalú történelemszemléletével keltett némi rosszízű reminiszcenciákat. Mindkét döntés egyébiránt nagyon is eredményesen szolgálta azt a célt is, hogy a lehető legelső pillanatokban vegyék el a Jobbik esteleges politikai kezdeményezéseinek parlamenti tereplehetőségeit.

Az iméntiekhez képest azonban jóval nagyobb nyugtalanságra adott okot a Nemzeti Együttműködési Nyilatkozattal kapcsolatos kormányzati és frakcióeljárás. Már az is nehezen volt magyarázható, hogy egy dagályos, konkrét kormányzati és politikai célok elérésére teljesen alkalmatlan, több mint vitatható színvonalú és moralizáló deklarációt miért kell a lehető legmagasabb jogszabályi jelentőséggel felruházni. Mindezt azonban megtoldani később a kötelező/hatósági jelleggel több volt, mint politikai hiba, volt már némi erőszakjellege is. Ez volt az a pont, amikor kiderült, hogy az új kormány képtelen felmérni a kétharmados többséggel együtt járó lehetőségek/felelőségek nem túlzottan bonyolult összhangját, és nagyon is erős a késztetése arra, hogy e kivételes közjogi lehetőségét egyúttal parttalan indoktrinációs esélynek is tekintse. (Később megtapasztalhattuk azt is, hogy ez ügyben korántsem egyedi tévedésről volt szó.)

A hatalmi szféra radikális átrendezéséhez kapcsolódó igények esetében még inkább kiderülhetett a kétharmados többség kivételesnek gondolt fontossága. A felére csökkentendő parlamenti létszám, az önkormányzati képviselők tömegének korlátozása, a csökkentett kampányidő, a végkielégítések drasztikus szabályozása s még számos, ide illeszkedő döntés mind belefért ama ígérethalmazba, amelyről a Fidesz a választásokat megelőző időkben több-kevesebb konkrétummal, de tényleg beszélt. Azt is legalább egy évtizede tudhattuk, hogy az 1997 után kialakult médiarend még a legelemibb viszonyok szabályozására is számos ponton alkalmatlan, viszont az is egyértelmű volt, hogy nincs remény az ellenérdekű politikai felek között a szabályozás megváltoztatásához szükséges kétharmados többség megteremtésére. Most viszont lett ehhez is kétharmad – ráadásul konszenzusok kényszere nélkül is. Nem volt tehát váratlan, hogy e kérdésekben tüstént élni kívántak a kivételes többség teremtette

lehetőségekkel. Ám az nagyon is beszédes gyakorlatra vallott, ahogyan a Fidesz elengedett a füle mellett mindenféle bírálatot, ellenvéleményt, egyéb javaslatot, mert a sok apró kudarcból kénytelenek voltak arra következtetni, hogy hatalmi kérdésekben nem lehet szó semmiféle konszenzusról, sőt, még konzultációs lehetőségről sem. Ily módon a hatalmi tartalmú döntések önmagukban is előbb-utóbb szimbolikus jelentőségű kérdésekké transzformálódtak, amennyiben az önkorlátozónak felmutatott, sok esetben nagyon is népszerű döntések részleteiben valahogyan mindig a hatalmat gyakorlók számára kedvezőbb megoldások kerültek kodifikálásra. Nem kellett hozzá néhány hónap és egyre szélesebb körben terjedt a gyanú: a Fidesz a hatalmi szférához leginkább azzal a szándékkal szeret hozzányúlni, hogy a választásokon szerzett többséget hosszabb távon tartós intézményi feltételekké alakítsa át. Ezért a kezdeti helyeslő/egyvető szimpátiát fokozatosan felváltotta a kritika hatástalansága és hiábavalósága felett érzett tehetetlenség. A kezdeti morgásokból az év végére lassan összeállt valami átfogóbb jellegű elutasítás, amelynek elméleti összefoglalását leginkább Kornai János adta meg. Félévnyi kormányzás elteltével azt állította, hogy az új rendszer lényegében a húsz év alatt kialakult demokrácia felszámolásának a folyamata, s valamiféle autokrata rezsim meghonosítására tett kísérlet.⁵

Mindezek az aggályok még inkább igazolódnak akkor, ha a követett - stratégiai jelentőségűnek tekinthető – *személyzeti döntéseket* vesszük sorra. Azt még mindenféle ellenvetés ellenére is meg lehet érteni, ha a kormányzás a maga szűkebb területén, a kormányzati berkekben a régiek helyére igyekszik a hozzá leginkább lojálisnak gondolt embereket ültetni. Az már azonban nehezebben indokolható, ha e cseréket az ú.n. nemzeti intézmények világában is minden egyéb megfontolást mellőző gyakorlatként követik. Már csak azért is, mert eme intézmények működésének éppen az az indoka, hogy a maguk területén a kormányzattal szemben bizonyos ellensúlyként viselkedhessenek, ha úgy tetszik, akkor éppen a kormányzati tevékenységet korlátozó jelleggel. A választásokat követő három-öt hónap során azt tapasztalhattuk, hogy az új kormányzat éppen ezeket az – elvileg korlátozó, ellensúlyként működő – intézményeket kezdte módszeresen kiiktatni, és/vagy semlegesíteni. E stratégiának nagyjából két alapvető útját követte. Az egyik megoldást az jelentette, hogy az intézmény élére olyan személyeket delegálnak, akiknek pártelkötelezettsége elvitathatatlan, sőt a kinevezésüknek ez az egyetlen indoka. (Ez történt az Állami Számvevőszéktől a köztársasági elnöki funkcióig, az OVB-től a Legfőbb Ügyészségig számos fontos intézmény élén.) A másik lehetőség szerint meg kell próbálni úgy átalakítani az adott intézmény jogállását, hogy a későbbiekben se kelljen tevékenységének a kormányzattal szembeni hatásaitól tartani. Mindez együtt járhat az adott intézmény teljes körű újradefiniálásával is.

Ezekben az esetekben érthető, ha a kormány az élükre a maga jelöltjét állítja, akár évtizednyi hosszúságú időre is. (Ez történt a Médiatanáccsal, a Nemzeti Vagyonkezelővel, a Költségvetési Tanáccsal, s elkezdődött a kísérletezés az Alkotmánybíróság átfazonírozásával is.)

Élesebb emlékezetű elemzőknek eszébe juthatott, hogy mindeme törekvéseknek nagyon is megvoltak az előzményei már 1998-2002 között is. Az akkori Orbán-kormány is minden lehetőséget megragadott annak kifejezésre juttatására, hogy a végrehajtó hatalmat a többi hatalmi alapintézménnyel korántsem horizontális viszonyokban szeretné látni. Hanem valamiféle kiemelt, korlátoktól, ellensúlyoktól a legkevésbé sem megterhelt alapvető világgént. A teljesebb igazság kedvéért azt is tartozunk jelezni, hogy ez a szándék nagyjából megegyezett az elmúlt húsz év más kormányainak törekvéseivel is, legfeljebb abban mutatkozott némi különbség, hogy ezt a szándékot hajlandóak voltak-e egyeztetni a többi alapintézménnyel, vagy sem. Ha szélesebb horizontra tekintünk, akkor az elmúlt negyedszázadban szerte Európában láhattuk a kormányzati szervezetek szakadatlan szabadulási/önállósodási kísérleteit, valamint a hagyományos parlamenti/képviselési intézmények „governmentalizálódását”. Ennyiben a 2010 nyarától nálunk lábra kapott törekvések sem újdonságnak, sem pedig előzménynélkülinek nem tekinthetők. Igen ám, de a körítés... A Fidesz-kormányzat valamennyi szándéka körül lett véve valami egészen émelyítő, álságos és meglehetősen képmutató ideológiai körítéssel, amelynek lényegét sokáig – túl sokáig – *a fülkeforradalom képtelen elmélete* kívánta megalapozni. Amely elmélet nem mondott többet – igaz, kevesebbet sem – annál, hogy akinek kétharmada van, az azt tesz, amit csak jónak lát. S az összes vitatott, megkérdőjelezett döntést azzal vélte megindokolhatónak, hogy /h/unos-untalanul, alapjában véve teljesen alaptalanul, a választói felhatalmazásra hivatkozott.

A fülkeforradalom-elméletnek lett volna még egy fontos szerepe, ennek jegyében kellett volna ugyanis a társadalom döntő többségének elfogadnia a múlt (a 40+20 év) zárójelek közé tételének orbáni szándékait. A forradalmi eredmény ugyanis – szerinte - megkérdőjelezné az eddigi normarend, szokások, írott és íratlan szabályok rendjét, s a győztest feljogosítaná maga tetszése szerinti rendszer bevezetésére. Nincs is ebből különösebb probléma addig, amíg eme szándékok a kevéssé tétre menő szimbolikus politizálás szféráiban kergetik a maguk által életre keltett ellenfeleket. Az igazi gondok akkor jelentkeznek, amikor e forradalom-elmélet szemben találja magát a gazdasági folyamatokban megteremtődő kihívásokkal, s azokra kellene érdemi kormányzati válaszokat adni.

4. Az örökölt gazdasági helyzet

Noha május végi megalakulását követően a Fidesz-kormány csak hét hónapon keresztül befolyásolta 2010 gazdasági folyamatait, az Orbán Viktor vezette grémium valójában már a választások első fordulója után, a várakozásokon keresztül erős hatást gyakorolt a gazdaság szereplőire. Az esztendő nagyobb részét az Orbán-kormány uralta, a Bajnai-kabinetnek az utolsó időben már „béna kacsa” módján kellett ellátnia feladatait.

A Fidesz-KDNP koalíció olyan magyar gazdaság kormányzását vehette át, amelynek pályája javulóban volt, s amelynek külső konjunkturális feltételeiről is egyre jobb hírek érkeztek. 2010. első negyedéve mutatott először - öt negyedévnyi zuhanás után - pozitív dinamikát. Túl voltunk a 2006-ban indult fiskális konszolidáció nehéz szakaszán és a globális válság okozta recesszió mélypontján. A kilátások javuló tendenciákat vetítettek előre a növekedés, az egyensúlyalakulás, az infláció és a munkaerő-piaci helyzet tekintetében egyaránt. Teljesítményünket a nemzetközi szervezetek rendre elismerték. Április közepén az öt éves, államcsőd elleni biztosítás felára 170 bázisponton állt (2009 márciusában 600 bázispont fölött), az euró árfolyama 265 forintra szelídült (az egy évvel korábbi 300 forint közeliről), a svájci frank 185 forint körül tanyázott, noha ekkor már érezte hatását a görög válság okozta regionális bizalomgyengülés a pénz- és tőkepiacokon. A kamat és az infláció pályája lefelé tartott. Igaz, május végén az államháztartás hiánya elérte az egész évre tervezett 85 százalékát⁶, de az MNB, a Költségvetési Tanács, az Állami Számvevőszék és a nemzetközi szervezetek szakértői is úgy vélték, hogy szigorú költségvetési politikával a hiánycél teljesíthető, attól legfeljebb 0,5-0,8 százalékos eltérés lehetséges. Ekkor még kb. 150-180 milliárd forint rendelkezésre állt a 2010. évi költségvetésben különösen magasra tervezett tartalékokból, és a GDP a várt 0,9 százalékos csökkenéssel szemben növekedést jelzett.⁷

A Bajnai-kabinet erőfeszítései elsősorban a pénzügyi stabilitás megőrzésére koncentráltak, amiben e kormány elvitathatatlan érdemeket szerzett. Emellett elindította a vállalkozói tehercsökkentés pályáját, és komoly, reformértékű döntéseket hozott a nyugdíj- és a szociális rendszerben is. Számos intézkedést fogantatosított a foglalkoztatás javítása érdekében, ami nélkül jóval nagyobb lett volna a romlás a munkaerőpiacon. Az uniós források megszerzésének feltételein könnyített, felgyorsította a nagyprojektek brüsszeli beadását, és forrásokat csoportosított át a foglalkoztatás javítása érdekében. Valamennyi releváns nemzetközi szervezet elismeréssel nyilatkozott a kormány tevékenységéről, de e kabinet sorsa belpolitikailag meg volt pecsételve.

Nemcsak az országban, hanem a külföldi befektetők, piacok körében is nagy remények övezték a választásokon kétharmados parlamenti többségre szert tevő politikai erő színre

lépését. Az erős politikai felhatalmazással bíró kormánytól a nemzetközi szervezetek és a piacok a Bajnai-kormány által megkezdett út folytatását várták, a költségvetési hiány és az államadósság csökkentését, az állami/önkormányzati pénzekkel való gazdálkodás reformok révén történő stabilizálását. A kormánypártokra szavazók többsége pedig sorsának mielőbbi jobbra fordulásában reménykedett, hitt abban a gazdaságcselekvési halmazban, amit a Fidesz nyolc éves ellenzéki megnyilvánulásaiából, a megszorítások és reformok elutasításából, az adócsökkentéssel gyorsan elérhető jólétkeremtés ígéretéből állított össze magának. Várta a Fidesz-feeling (valójában Fidesz-fújta gazdasági lufi) teljesülését.

A Fidesz vezetésének dönteni kellett: milyen irányba indul el. A gazdasági stabilizáció és jólétnövekedés felé, vagy szakít az egyensúlyörzésre koncentráló gazdaságpolitikával, felcseréli a sorrendet: előbb növekedést generál – adócsökkentéssel -, amiből később majd a hiány csökkentésére is futja. Az utóbbi, a Matolcsy György által feltálalt, fájdalommentes csodarecept, zene volt Orbán Viktor füleinek, és a miniszterelnök a Fidesz körül sereglő szakértők közül Matolcsy Györgyöt választotta „jobb kezének”. Ezzel az irány el is dőlt. Ám az azért tudott volt, hogy az adó/járuléksökkentés – optimális feltételek mellett is – csak idővel tudja növekedésserkentő hatását kifejteni, s addig megoldást kell keresni a bevételek kiesése miatt megnőtt deficit finanszírozására.

A gazdasági kormányzatnak a külső finanszírozók és a belső igénylők valamiféle egyensúlyára kellett törekednie. Az Orbán-kormány 2010. évi ilyen-olyan lépései, gazdasági akciózásai lényegében a külső gazdasági és a belső, politikai hitelezők közti lavírozás, útkeresés jegyében teltek. Miközben Orbán Viktor úgy gondolta, remélte, hogy e kettős játszmának pozitív hozama van, 2010-ben csak a veszteségek felhalmozásában tudott eredményeket felmutatni, amit az elvesztegetett idő dimenziója tovább terhelt.

Az Orbán-Matolcsy duónak át kellett hidalnia a Fidesz-feelingben testet öltő ígérethalmaz és az azok teljesítéséhez felhasználható források közt tátongó szakadékot. A Gyurcsány-féle 2006-os megoldás, amely „vért, verítéket és könnyeket” ígért, szóba nem jöhetett Orbán Viktornál, aki a forradalmi fordulatot nemcsak a politikában, hanem a gazdaságpolitikában is fel akarta mutatni. A Fidesz-vezetők magabiztos interjúiból az derült ki, hogy maguk is elhitték: nem kell semmiféle könyörtelen megszorítás, reform, mert a mozgásterük nélkül is 550-700 milliárd forinttal tágítható, ami elég lesz a növekedés beindításához. Varga Mihály például 3-400 milliárd forintot várt abból a megtakarított kamatfelárból, amely a hiteles, nagy legitimációjú kormány színre lépéséből kitermelhető. További 150-200 milliárdot gondolt megtakaríthatónak a korrupción, és 100 milliárdot az intézményi összevonásokkal (Népszabadság, 2010. április 1.). Matolcsy György azt

érezeltette májusi interjújában (Népszabadság, 2011. május 11.), hogy könnyen összejönnek a források. Szerinte a bürokrácia leépítése „szinte azonnal több száz milliárdot hozna”, a korrupció elleni fellépés 200-250 milliárdot, a 2010. évi növekedési többlet pedig 100 milliárdot. A Fidesz szakértői „könnyű álmot” ígértek, és ezt könnyű szívvel, kritikátlanul el is hitték. Magukat csapták be.

A százmilliárdos légvárakra építő Matolcsy-féle elképzelés azonban gellert kapott. Egyfelől a blöffök seperc alatt lelepleződtek, kiderült, nem lehet hirtelen elővarázsolni több száz milliárd forintot a korrupció visszaszorításából, a bürokrácia csökkentéséből. Másfelől a kormány senki által nem gondolt sebességgel veszítette el hitelességének nagyobb részét, s így a vágyott kamat-megtakarításból kamatfelár-növekedés lett. A megbicsaklott elképzelések zsákutcáinak korrekciója során az Orbán-kormány egyre bonyolultabb útvesztőkbe keveredett, ahonnan egyre növekvő költségekkel tudott csak kikeveredni. A végső számla még nem ismert, hiszen 2010 még csak az Orbán-kormány első, megkezdett éve volt. Hordalékát majd az útvesztő stációk bemutatását követően kíséreljük meg összegezni.⁸

5. A gazdasági útkeresés, úttévesztés kitüntetett állomásai

5.1. Az ígéretek devalválása: a Fidesz választási programja

A Fidesz vezetése úgy gondolta, és jól gondolta, hogy választási programot nagyon kevesen olvasnak, és akik olvasnak, meg esetleg bíráló módon írnak róla, azoknak a hangja nem éri el a közbeszéd ingerküszöbét. Viszont, ha a leírt választási program nem szól semmi lényeges dologról, akkor tartható lesz, és nem válik az ígéretek számonkérésének kínos alapidokumentumává. A Fidesz a választási programmal fedezéket épített magának, amelyben nem volt szó költségvetésről, egyensúlyról, eladósodásról, befektetőkről, IMF-hitelről, reformokról, de még az adók csökkentéséről sem. A program nem volt más, mint egy laza esszégyűjtemény. Különböző témákról különböző szerzők írtak kb. 20-30 oldalt úgy, hogy abban semmi ne legyen, ami a választópolgárokat elriasztja. A befektetői, hitelezői piac nem vette komolyan a programot, mert úgy volt vele – mint ahogy ezt az első Orbán-kormány megtanította a 1998-ban -, hogy más a választási és más a kormányprogram. A kettős beszéd egyik, kifelé irányuló ágát az elhallgatás jelentette, cinkos és cinikus összekacsintással.

5.2. A kormányprogram, mint a miniszterelnök-választás alibije

Orbán Viktor és több prominens fideszes képviselő a kormányprogram készítésére hivatkozva nem vett részt az új parlament május utolsó előtti hetének ülésein. Az utolsó percig tartó lázas

munkára hárították annak a felelősséget, hogy az eredetileg bejelentettnél később került benyújtásra a narancssárga borítóba burkolt 85 oldalas papírfüzér. Ám a Nemzeti Együttműködés Programját fedő dokumentum sem szerkezetében, sem tartalmában messze nem merítette ki azt, ami egy kormányprogramtól joggal elvárható. Valamit be kellett adni, mert az Alkotmány szabálya szerint a miniszterelnökről és annak bemutatott programjáról együtt, egyszerre szavaznak a képviselők. Elfogadott kormányprogram nélkül Orbán Viktor nem lehetett volna Magyarország miniszterelnöke. *A procedúrát formálisan le kellett játszani.*

A lázas munka nyomai a kormányprogramnak eladott papírban egyáltalán nem voltak fellelhetők. A bevezető patetikus szövegei Orbán Viktor korábbi beszédeiből kerültek át. A tárgyalás, a fő mondandónak tekinthető rész, viszont majdnem száz százalékban a Fidesz választási programjának szó szerinti beemelése volt. A gazdasági fejezet gyakorlatilag másológéppel készült. Befűzték a dossziéba azt a két megállapodást is, amit a Fidesz még februárban és márciusban kötött a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával, valamint a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetségével. Szerencsére, mert az adó- és járulékcsoökkentés ígérete csak így csempésződhetett be a nemzeti együttműködés programjába.

A hivatalosan elfogadott kormányprogramban folytatódó semmit mondás háttérében sokan az önkormányzati választásokra történő kitekintést gondolták, s abban bíztak, hogy azok megnyerése után – még szélesebb társadalmi bázison – a Fidesz majd nekilát a reformoknak, amelyek egyik kritikus pontját éppen az önkormányzatok jelentik. Miközben ez akkortájt elfogadható indoknak tűnt, a történések utólagos ismeretében inkább a következő sejlik fel. A kormány május végén már tudta, hogy Brüsszel nem ad felmentést a deficitcél teljesítése alól, és annak tartása érdekében valamit tenni kell. De nem volt „B”terv. Az „A” terv ugyanis az volt, hogy Brüsszel és az IMF megengedi, hogy a 2010. évi hiány a GDP 3,8 százalékáról legalább 5-5,5 százalékáig felvihető, amit 2011-ben 0,5 százalékponttal csökkentenek az akkor már jó ütemben bővülő gazdaság jövedelemtöbbleteiből. A deficitcél fellazítását célzó tárgyalások már jó ideje folytak, és elfogadtatására az Orbán-kormánynak lett is volna esélye, ha a további deficitcsökkentő pálya bemutatására letesz egy koherens, reformokon alapuló gazdaságstabilizációs programot, és a görög válság nem keményítette volna be a brüsszeli döntéshozókat a fiskális stabilizáció kérdéseit illetően. Mivel a görög válság miatt úgysem kaptunk volna felmentést, az Orbán-kormány felesleges erőfeszítésnek vélte a reformalapú gazdaságpolitika és kormányprogram kidolgozását, ami ráadásul még az önkormányzati választásokba is belezavart volna.

Ám a befektetők – akik nagy nyugalommal vették tudomásul a Fidesz jelentős méretű győzelmét – már kezdtek nyugtalankodni. Nyugtalanáguk megnyilvánult abban, hogy a görög válság által kiváltott feltörekvő piacokkal szembeni bizalmatlanságban a forint árfolyama az átalakuló országokénál jobban romlott, és nálunk az állampapírpiacra is nagyobb hozamemelkedés következett be. A nyugtalanító nemzetközi jelekre azonban Orbán Viktor egyáltalán nem volt tekintettel. De nem volt tekintettel a hazai vállalkozókra sem, akik szintén kíváncsian várták a sokszorosán beigért adócsökkentést. Olyannyira nem, hogy – a kormányprogramba becsatolt megállapodás egyik pontját, ti., hogy a kormány a vállalkozókkal együtt készíti el programját, a választási program bemásolásával ki is ütötték.

5.3. Vészhelyzet és annak előidézése június elején

Június elején folytatódott a kettős játszma. Orbán Viktor azzal a céllal utazott ki Brüsszelbe, hogy elfogadtatja a deficitcél emelését. Ám üres kézzel ment, semmiféle tárgyalási alapul szolgáló anyagot nem vitt magával, feltételezhetően, mert már tudta az elutasító választ. Számára az volt a fontos, hogy Brüsszel mondja ki a nemet. Ezt Barroso meg is tette, amikor közölte, hogy Magyarországnak tartania kell az államháztartás hiányát, sőt feladatul szabta: „Magyarország vigye tovább, s ha lehet, fokozza a pénzügyi konszolidációs erőfeszítéseket, mert ez teremti meg a gazdasági növekedéshez a bizalmat.” Orbán Viktor ezzel elérte, hogy a kegyetlen, szívtelen uniót tegye felelőssé azért, amiért nem tudja rövid időn belül itthon kolbászból fonatni a kerítést. Ugyanakkor a Barrosoval tartott közös sajtótájékoztatón a befektetőknek is üzent: egyetért az unió elnökével, a magyar gazdaságban a legsürgetőbb feladat a fiskális konszolidáció és a strukturális reformok elindítása. „Mély átalakításokra, strukturális reformokra van szükség Magyarországon.” – nyilatkozta.

Minthogy Orbán Viktor előre tudta a brüsszeli eredményt, a hazai közönség belátásának megszerzésére a belső szálát is beélesítette. Azt, hogy „vészhelyzet” van az országban, maga is többször lenyilatkozta, ám a piacok nem reagáltak rá. A vészhelyzet kommunikációjának kettős célja volt. Egyfelől hűteni a választók várakozásait, másfelől még jobban megbélyegezni az előző kormányokat, és Brüsszel mellett őket tenni felelőssé a Kánaán beköszöntének időbeli kitolásáért. Kósa Lajos június 3-án, majd másnap Varga Mihály és Szijjártó Péter nem tett mást csak követte a Fidesz kommunikációs irányvonalát.⁹ Ám erre a piac is felkapta a vizet, mert akkor a görögországi helyzet miatt éppen olyan volt a nemzetközi légkör, hogy abban még a görögdinnye említése is kockázatos lett volna, nemhogy a görög válsággal való példálózgatás.

Kósa Lajos egy előadásában arról szólt, hogy Magyarország államcsőd közeli helyzetben van, a nyártól kezdve már nem tudnak egyes ágakban bért sem fizetni, hasonló körülmények alakultak ki, mint Görögországban, ezért két éves kríziskezelés kell, amikor is a „gazdasági alkotmányossági szabályokat” is felfüggesztik. Ilyen körülmények közt nem lesz adócsökkentés, mert nincs miből.

A forint árfolyama a főbb valutákhoz képest már 3-án (csütörtökön) kora délutántól esni kezdett, a 274 forintos euróárfolyam a 290 forintot is elérte. Az állampapírpiac a 2008. októberi válság tüneteit mutatta: kiszáradás, jelentős hozamemelkedés. (A 3 éves papírok hozama egy nap alatt 6,39 százalékról 7,04 százalékra nőtt, a hosszabb lejáratokon még nagyobb volt a romlás.) Az államcsőd elleni kockázat felára (CDS) 250 bázisponttól 430-ra duzzadt, a BUX 3,34 százalékkal zuhant egy nap alatt; az OTP részvényekkel való kereskedést nap közben fel is kellett függeszteni. Mindenki menekült Magyarországról, aki tehette; londoni feltörekvő piaci elemzők ki is adták az ukázt csütörtök este: eladni. Nem kellett nagy szakmai tudás ahhoz, hogy megállapítható legyen: Varga feltételezése, hogy a bejelentések nem hatnak a piacokra, súlyos szakmai tévedés volt.

Magyarország a világ közvéleményének középpontjába került. Megrendült az euró árfolyama annak hírére, hogy újabb uniós ország juthat bajba, magunkkal rántottuk a feltörekvő országok valutáit és más pénzügyi instrumentumainak árfolyamait is. De kihatottak a kijelentések a világ jelentős tőzsdéire, még Japán is Magyarországot vádolta a tőzsdei árfolyamok eséséért; csökkent a Dow Jones-t, amit szintén magyar hatásnak tulajdonítottak. Ugyanakkor hivatalos és nem hivatalos figyelmeztetések, elemzések érkeztek a világ legnagyobb pénzügyi centrumaiból. Magyarország a szakmai újságok címlapjára került. Velünk foglalkozott a Financial Times, kontároknak minősítve a turbulenciát kiváltókat, valamint a Wall Street Journal. A Morgan Stanley „hatalmas pr-katasztrófának” nevezte a történetet. Megszólalt Nouriel Rubini, a legpesszimistább elemző is, aki ezúttal egyáltalán nem aggódott, a bejelentéseket úgy értelmezte, hogy „az új kormány új pénzügyi megszorításokra készíti fel a magyar lakosságot”. És neki volt igaza azt kivéve, hogy az új kormány közben száműzte a „megszorítás” kifejezést a szótárból.

A forró napokban (június 3-5-én) a világ vezető elemzői és pénzügyi intézményi szóltak meg Magyarországot védelme érdekében, hangsúlyozva, hogy nálunk merőben más a helyzet, mint Görögországban, a két országot nem lehet egy napon emlegetni. Olli Rehn, az unió gazdasági és pénzügyi biztosa, Jean-Claude Trichet, az ECB elnöke, az unió spanyol, gazdasági biztosa hangsúlyozta, hogy az ország jó úton halad. A Wall Street Journal megszavaztatta olvasóit arról, hogy várnak-e Magyarországon összeomlást, s több mint 80

százalék úgy gondolta, hogy nem. Manuel Barroso a CNBC csatornán keresztül próbálta nyugtatni a piacokat. Elég nagy szégyen, hogy külföldieknek kellett megvédeni a magyar gazdaságot a magyar kormány állításaival szemben, amely - saját politikai érdekeit követve - kifejezetten nemzetellenes magatartást tanúsított.

Miután a pénzügyi helyzet nagyon élesbe fordult, és nem volt célszerű még egy napot várni, a most már valóban előállított vészhelyzet elhárítása céljából a Fidesz 180 fokos fordulatra kényszerült. Ez soha nem következett volna be, ha ki nem kényszerített akciójukkal nem rúgtak volna olyan hatalmas öngólt maguknak, hogy abba világ nagyobb része is beleremegett. Varga Mihály, mint a miniszterelnök helyettese és a turbulens folyamatok egyik gerjesztője, Szijjártó Péterrel együtt június 5-én, délelőtt sajtótájékoztatót tartott. Ezen a következőket jelentették be: a kormány nem tartja szerencsésnek az előző napok nyilatkozatait, Orbán Viktor a tényfeltáró bizottság első, általános jelentése alapján egyetért azzal, hogy rövid távú akcióorozat kezdődjék a 3,8 százalékos hiánycél tartása, illetve a 2011. évi további deficitcsökkentés érdekében, és még egy utórúgás: a Bajnai-kormány hazudott az embereknek és a külföldnek is.

Az államcsőd rémképének megidézésével előállított államcsőd közeli helyzet a kormány 72 óra alatt összehordott 29 pontos akciótervével oldódni kezdett. Az akcióterv nem volt más, mint kimenekülés az Orbán-kormány által előállított, veszélyes kimenetű csapdahelyzetből, s egyben újabb útvesztőbe tévedés.

5.4. A 29 pontos akcióterv

Az akcióterv improvizált menekülési út volt, amelynek fő szempontja: megnyugtatni a befektetőket a 3,8 százalékos GDP-arányos deficit tartásának ígéréssel. A belföldi szempontok ennek alárendelten jelentek meg, így az adócsökkentés, amiből – ha török, ha szakad – valamit fel kellett mutatni, és a hangulatjavító intézkedések, gesztusértékű kedvezmények a háztartásoknak és a kkv-knak. Az említett szempontok sokfelé töredezett csomagot adtak ki. Pontosabb azonban, ha nem illetjük a csomag megjelöléssel az akciótervet, mert a csomag valamiféle elv szerinti elrendezettséget jelent, a 29 pontban viszont nem volt szó megalapozott, végiggondolt koncepcióról.¹⁰

A tervben az adók csökkentését jelentette tíz kisadó eltörlése, a társasági adó 10 százalékra csökkentése 500 millió forintos nyereség alatt, a gyerekkedvezményekkel megtámogatott egykulcsos személyi jövedelemadó-rendszer 2011-től, valamint az örökösödési illeték teljes eltörlése családon belül, továbbá az adományok áfa-mentesítése. Mindennek ellensúlyaként meghirdették a pénzintézetek adóját, amelytől 187 milliárd forint

többletbevételt vártak még 2010-ben. Szintén adóemelést jelentett a két hónapnál hosszabb idejű végkielégítésekre és jutalmakra visszamenőleges hatállyal kivetett 98 százalékos adó. Megszorításokat terveztek a kiadási oldalon a közszférában elrendelt bér- és dologi költségstoppal, a kétmillió forintos bérplafon meghúzásával, az állami vagyonkezelésben részt vevők bértömegének 15 százalékos faragásával. A kiadáscsökkentésekből és az adóemelésekből 368 milliárd forint jött össze – papíron, amiből Matolcsy György szerint 85 milliárd forintot elvitt az júliustól érvényesített adóvágás. A maradék 283 milliárd forint bőséges fedezetet nyújtott a 3,8 százalékon felül várható hiánytöbbletre.¹¹

Mennyiségileg tehát – ha a tervet végrehajtják – 2010-re rendezett lett volna. Ám miközben az akciótervvel kiiktathatóvá vált a Fidesz-gerjesztette miniválság, a megoldás módjával a kabinet újabb útvesztőbe tévedt. Egyfelől a bankadó kivetésével, amely a hitelezési aktivitás gyengítésén keresztül rontja a növekedést, másfelől az új személyi jövedelemadó-rendszerrel olyan 4-500 milliárd forintra tehető lyukat vágott a 2011. évi költségvetésben, amelynek rendezéséhez további ötletekre volt szükség. Az akcióterv átmeneti megoldásnak jó volt, de nem tartalmazott semmi, biztató perspektivikusat, ami a centralizáció csökkentésén keresztül hozzájárult volna a magyar gazdaság versenyképességének és növekedési alapjainak megerősítéséhez. Az adóváltozások nem álltak össze értelmes adókonceptióvá, a különféle tételek nem voltak egyenszilárdságúak, keveredtek benne a populista engedmények a gazdasági kényszerűség teremtette megszorításokkal. Kifejezetten piacellenes volt az ármoratórium meghirdetése, az adórendszeren kívüli jövedelmek fogalmának bevezetése és a devizaalapú jelzáloghitelezés betiltása.

Az akcióterv minden tételén átütött a sietség, ami az elmaradt egyeztetések mellett kérdéssé tette a teljesülését. Az ismertté vált adatok alapján a kiadásfaragásnak kb. az egynegyede teljesülhetett. A 29 pontban összeírtak nem pótolták annak a kormányprogramnak a hiányát, amelyből megtudhattuk volna, hogyan akarja az Orbán-kormány a magyar gazdaságot Közép-Európa sereghajtójából éllovasává tenni.

5.5. Szabadságharc a Valutaalappal szemben

Miután Orbán Viktor kényszerűen beletörődött abba, hogy 2010-ben a deficitcél emelésén keresztül nem növelheti mozgásterét, a 2011. évi költségvetésre koncentrált. Az elfogadott és érvényben lévő konvergencia-program szerint 2011-ben az államháztartás hiányát a GDP százalékában 1 százalékponttal, 2,8 százalékra kellett csökkenteni. Ám ekkor már tudott volt, hogy az 2011-re előirányzott adócsökkentések a GDP kb. 2 százalékpontjával növelik a

hiányt, tehát kb. 7-800 milliárd forintos forrásszűkítést kellett volna levezényelni, amihez nem voltak a *Fidesz számára használható* eszközök. Orbán Viktor a 2011-re szóló deficitcél növelésével a végsőkig próbálkozott, de föl volt készülve arra is, ha nem sikerülne; a rendkívüli intézkedések terve a nyár eleje óta ott lapult a tarsolyában.¹²

Az újabb mozgáster-bővítés kormányzati projektjének első stációja az IMF-EU-hitel ötödik felülvizsgálati tárgyalása volt, amelyre július közepén került sor. A kormány képviselői ekkor – minden háttéranyag nélkül – proponálták a 2011. évi hiány növelését, miközben tisztában lehettek azzal, hogy a tárgyalófelek illetéktelenek ebben a kérdésben, nem rendelkeztek erre felhatalmazással¹³, és nem is mondhattak mást, mint nemet.

A tárgyalások ezen a ponton – a kormány nyilvánvaló provokációját követően -, július 16-án félbeszakadtak. A külföldi szakértők dolgavégezetlenül távoztak. Brüsszel jelezte, hogy kész a konzultáció folytatására és tanácsokat is ad az új kormányoknak, amelynek valószínűleg nem volt még ideje kidolgozni a fenntartható költségvetési pályához szükséges reformokat.

Orbán Viktor négy nap múlva bejelentette, hogy nem szükséges Magyarországnak új megállapodást kötni az IMF-fel, és a kormány 2011-ben már csak az EU-val tárgyal, a Valutaalappal nem. A miniszterelnök ezzel azt az elővigyázatossági hitel-megállapodást utasította vissza, amiről hónapok óta folytak az egyeztetések. A nemzetgazdasági miniszter húsz nappal korábban le is nyilatkozta, hogy 10-20 milliárd eurós keret-megállapodásról lenne szó, amelyről augusztusban vagy szeptemberben dönt a kabinet. Orbán Viktor azonban keresztülhúzta az egész tervet, elvetve azt a védőhálót, ami jelentősen tudta volna mérsékelni az ország finanszírozási kockázatát. Az ország sérülékenysége ugyanis megfelelő gazdaságpolitikával is csak hosszabb távon mérséklődik.¹⁴

Orbán Viktor az IMF biztonsági szelepének kikapcsolását úgy állította be, mint sikeres függetlenségi harcot a gaz nemzetközi tőkével szemben. A gazdasági szabadságharc politikai szimpátiát váltott ki a hozzá nem értők – és ők voltak többségben – körében. Mert a miniszterelnök és gazdasági minisztere azt állította, hogy ily módon sikerült megszabadulnunk a további megszorításokat követelő intézménytől, a kormány minden áron megvédi az „emberek” érdekeit. A szabadságharc mellett állt ki a Professzorok Batthyány köre is. Szerintük az a tárgyalások megszakadásáért a Valutaalap a felelős, mert elfogadhatatlan magatartást tanúsít: durván sérti az érdekeinket. Bátorságot, kitartást kértek a kormánytól a nemzeti érdekek védelmében (Népszabadság, júl. 21.). Kopits György, a Költségvetési Tanács elnöke úgy szerette volna érteni a kormány döntését, hogy IMF nélkül, majd magunktól is azt tesszük (reformokat hozunk), ami az érdekünk. Ám az Orbán-Matolcsy duó egyáltalán nem így gondolta. Ők valóban szabadulásként élték meg a Valutaalap

kiebrudálását, mert akkor már tudták, hogy olyan intézkedéseket fognak életbe léptetni, amelyeket az IMF nem fogadott volna el. Ezt jól látták, hiszen a júliusi tárgyalásokon az IMF-EU delegáció világosan megfogalmazta a kifogásait a kormány addigi tevékenységével kapcsolatban, és további intézkedések (reformok) bemutatását kérte a deficitcélok fenntarthatóságához.

Orbán Viktor akciójával két legyet ütött egyszerre: egyfelől a világkormányal való szembefordulással növelte belpolitikai népszerűségét, másfelől felszabadultnak tekinthette magát abban a kérdésben, hogyan fogja teljesíteni a 2011. évi deficitcél. A hiány mértékét illetően mozgásterét nem tudta megnövelni, de kétségtelenül megnőtt a lehetősége a „nem szokványos” eszközök alkalmazása terén. Az, hogy az EU-IMF-tárgyalások megszakításával milyen terhek következtek a piacokon, egyáltalán nem zavarta. Annak ellenére, hogy július 19-én 10 forintos forintgyengülés történt az euróhoz és 6 forintos a svájci frankhoz képest, továbbá, hogy a BUX 653 ponttal zuhant és az állampapírhozamok felpörögtek – vagyis nagyobb pánik elé nézett az ország, mint június elején -, a nemzetgazdasági miniszter egyáltalán nem találta veszélyesnek a helyzetet, és nem látott jelentős kockázati tényezőt a delegáció távozásában.

Ugyanakkor Amerikától Ázsián keresztül Európáig szinte minden nagyobb gazdasági lap, internetes oldal ismét kiemelt figyelmet fordított Magyarországra, ami negatív országimázsunk további növekedését jelentette. A Le Monde például így fogalmazott: Orbán Viktor leplezetlenül sértő fesztelenséggel viselkedik a hitelezőkkel szemben. A Financial Times szerint a tárgyalásokon a kormány tagjai „fájdalmasan felkészületlenek” voltak a feltett kérdésekre, így nem volt miről tárgyalni. Angela Merkel fontosnak tartotta, hogy július 22-én megüzenje Orbán Viktornak: Budapest tárgyalhat az Európai Unióval, de csak annak alapján, hogy a deficitet 2011-ben 3 százalék alá csökkentik.

Miközben a kormány el tudta hitetni: a tárgyalásokat azért szakította meg, hogy megvédje az „embereket” a Moody’s kilátásba helyezte, a S and P le is minősítette a szuverén magyar államadósságot. A romló minősítések eleve azt jelezték, hogy továbbiakban csak költségesebben tudjuk magunkat a piacokról finanszírozni, ami az embereknek is több pénzbe kerül.

A Valutaalappal vívott „sikeres” szabadságharc azt jelentette, hogy Orbán Viktor lezárt egy menekülési utat azért, hogy olyan megoldásokat alkalmazhasson, amelyek újabb zsákutcákat jelentenek majd és tovább rongálják a növekedés alapjait. Angela Merkel figyelmeztetése ellenére sem mondott le arról, hogy a 2011. évi költségvetési gyepplőn lazíthasson. A kormányfők és elnökök októberi csúcstalálkozója készülve hangoztatta, hogy

„a többi EU-tagországhoz hasonló elbánást kérünk”, ami nyilvánvaló haladékkérést jelentett a hiány faragásában. Hiszen ismert volt, hogy a többi, nálunk nagyobb deficittel rendelkező uniós tagállam sem egyetlen év alatt viszi le az államháztartás hiányát a maastrichti 3 százalékos mértékre. Matolcsy György is tartotta magát a gazdasági szabadságharc íratlan törvényeihez, amikor augusztus elején a következőt nyilatkozta: „Nem fogunk megszakadni, hogy 2,8 százalékos hiány legyen jövőre azért, hogy ez néhány nagyon távoli hivatalban lévő pénzügyi szakembernek elnyerje a tetszését”.

Augusztus közepén az Orbán-kormány egy másik szálát is megmozgatott. Lengyelországgal együtt kezdeményezte, hogy írjanak levelet Brüsszelnek, amelyben kéri a nyugdíjreformok miatt kieső magán-nyugdíjpénztári megtakarítások deficitcsökkentő tételként való számba vételét. A levelet összesen kilenc ország képviselője írta alá.¹⁵ Amikor Orbán Viktor erre nemleges választ kapott, akkor döntötte el véglegesen: úgy tartja 3 százalék alatt a hiányt, ahogy neki jól esik. (A lengyelek türelmesebbek voltak, decemberben kaptak is engedélyt.)

5.6. Lavírozgatás az önkormányzati választásokig

Orbán és Matolcsy megnyilvánulásaiból a piacok azt a következtetést vonták le, hogy a kabinet nem akarja felvállalni a szükséges reformintézkedéseket, ezért akart megszabadulni a Valutaalap „diktátumától”. A piaci bizalomvesztés július második felétől még az előző hónapban mértnél is gyengébb forintárfolyamokat eredményezett. Az euróhoz képest 281-284 forint között alakult a július-szeptemberi átlagárfolyam, a dollárhoz mérten 216-223 forint között, a svájci frankhoz viszonyítva pedig 209-216 forint közt. Az állampapírpiacon eladói túlsúly jellemezte. Az Orbán-kormány csak abban bízhatott, hogy az uniós bizonyára nem akar még egy Görögországot.¹⁶ De azt azért érezték, hogy valamilyen módon hűteni kell a piacokat, és megoldást kell felmutatniuk az egyre nagyobb törlesztési gondokkal küszködő háztartásoknak is. A politikai cselekvés mozgásterét azonban az önkormányzati választások megnyerésének célja bekorlátozta.

Befelé szólt Orbán Viktor szeptember elején, Kötcsén, barátainak társaságában, tehát – ha úgy tetszik – informálisan.¹⁷ Itt készítette fel a híveit arra, hogy jövőre sincs húsos fazék, bár ekkor még csak annyit mond, hogy „az ország fizetőképességének fenntartása érdekében minden szükséges lépést kész megtenni”. Nyilvánvalóan tisztában volt már ekkor azzal, hogy a 2011. évi költségvetés hiányszámát nem alakíthatja tetszés szerint, mert azt a befektetők keményen megtorolnák. Tapolcán, a Fidesz frakció összetartó gyűlésén, az őszi parlamenti

szezon kezdetekor, már arról beszélt, hogy „nagyon kellemetlen lesz a 3 százalékos hiánycél jövőre, és tartani is kell, de nem lehet szó az embereket sújtó megszorításokról.”

Ezzel szinte párhuzamosan Matolcsy György reformok tucatjait ígérte be az MGYOSZ által szervezett vállalkozói fórumon Matolcsy úr megint csak azt mondta, amit ez a vállalkozói közeg hallani akart: „élére álluk a gazdasági és pénzügyi reformoknak.... 2011-12-ben erőteljes strukturális reformokat kell végrehajtani ... mi elszántak vagyunk”. Az üzenet kifelé is szólt. Ám ennek ellentmondott államtitkárának, a stratégiáért felelős Cséfalvay Zoltánnak egy hónappal korábban tett nyilatkozata, amely szerint 4 százalékos növekedésnél lehetséges belevágni érdemi reformokba, és a gazdaságpolitika helyes sorrendje a következő: stabilitás, növekedés, reformok. A reformok tartalmáról (2010-ben) semmit nem tudtunk meg, az viszont kirajzolódott, nem először, hogy a Nemzetgazdasági Minisztériumban, s nem kevésbé a kormányban nagy lehet a káosz.

A devizahitelek megnyugtására Orbán Viktor kettős taktikát alkalmazott. Egyfelől Simor András jelölte meg a devizaalapú hiteltörlesztő-részletek megugrásának bűnbakjaként. Kötőbeszédében a legsúlyosabb felelősséggel vádolta meg a devizaalapú hitelek széles körű elterjedéséért. Azt állította, hogy a jegybankelnök kifejezett kampányt folytatott az ilyen hitelek elterjesztéséért, és nyomást gyakorolt azokra a bankokra, amelyek nem kívántak ebben részt venni. Erre a kereskedelmi bankok részéről, beleértve az OTP-t is, durva elutasítás volt a válasz. Egyébként a kereskedelmi bankokat nem igen kellett biztatni a devizaalapú hitelkihelyezések fokozására, mert az elemi érdekük volt, hiszen segítségükkel világszínvonalú jövedelmezőséget tudtak felmutatni.¹⁸

Másfelől szeptember közepén Rogán Antal és Kósa Lajos előterjesztésében nyolcpontos megoldástervezetet mutattak be, amelyet, mint a „tervezetek tervezetét” októberben fog majd elfogadni a parlament, hogy így még a moratórium lejárta előtt rendeződjön mindenkinek a sorsa¹⁹. A törvénytervezet kidolgozásába a Bankszövetséget is bevonták, ami a második Orbán-kormány törvényalkotó gyakorlatában kuriózumnak számított. Ám a mihez tartás végett Rogán Antal bejelentette: „a nyolc pont tartalmához ragaszkodunk akkor is, ha nem alakul ki tökéletes egyetértés”. A Bankszövetség tagjai ellenvetéseket fogalmaztak meg a kidolgozatlan ötletrohammal szemben, amely minden terhet a pénzügyre akart hárítani. Az egész akció az önkormányzati választásoknak volt betudható, s a Fidesz nem is rejtette véka alá, szórólapjain nagy betűkkel hirdette: „megvédjük a devizahiteleket”. A devizahitelek megvédéséről azonban végképp nem volt szó a csomagban, de még arról a Nemzeti Eszközkezelőről sem, amely a 29 pontban júniusban még szerepelt, s amelynek a felállítását szeptemberre ígérte a kabinet.

Kifelé szóló, hangulatjavító kommunikációs kísérletnek lehettünk tanúi augusztus végén, amely azonban inkább a kabinet hitelességének további lemorzsolódását, mintsem megerősödését hozta magával. Augusztus 24-én - vélhetően a bekövetkezett árfolyamromlás korrigálására – nyilatkozatot adott ki a Nemzetgazdasági Minisztérium a Bloomberg hírügynökségnek: „A tárgyalások az ősszel valószínűleg folytatódnak és megállapodásra vezetnek.” (ti. a Valutaalappal). Ezt nem lehetett másként érteni, minthogy lesz újabb hitel-megállapodás (mert azt nem kell hírként közzétenni, hogy készek az ötödik felülvizsgálati tárgyalás befejezésére, hiszen ennek az ellenkezője fel sem merülhetett). A piacok így is értették, és estére némi megnyugvás mutatkozott a bankközi devizapiacra. Augusztus 25-én reggel azonban ugyanez a minisztérium tartalmában a következő közleménnyel állt elő: „Magyarország piaci alapú finanszírozása megoldott, nincs szükség újabb hitel-megállapodásra az IMF-fel, az őszre tervezett tárgyalásoknak nem ez a céljuk.” Ezzel Orbán Viktor mindenkinek a tudomására hozta, ki az úr a háznál, és mi a kormányzati trendi, nem volt tekintettel sem miniszterének hitelességére, sem pedig a forint további gyengülésére.

Matolcsy Györgyöt szeptember elején az uniós pénzügyminiszterek tanácskozásának ebédszünetében – a The Economist beszámolója szerint – kollégái valósággal „felpofozták”. Ezt követően a gazdasági miniszter hamarosan azzal kezdett dicsekedni, hogy a 2011. évi költségvetés lesz az első az uniós csatlakozásunkat követően, amikor megfelelünk a Stabilitási és Növekedési Egyezménynek. Csak a hogyanról hallgatott. Valószínű, jó oka lehetett rá, mert az azt követő kormányon belüli kommunikációs párbajozásból arra következtethettünk, hogy szakmailag elkötelezett, gátlásos szakértők és gátlástalan politikusok vívódnak a mit lehet, és a mit kell tenni kérdésének eldöntésén.

Kövér László még a kormány megalakulása előtt tett egy olyan nyilatkozatot – nyilván szakértők véleményére hagyatkozva -, hogy 2010-ben nincs mód az adók csökkentésére. Néhány órán belül azonban ezt törölték a teljes kommunikációs térből. Hasonló történhetett a 2011. évi személyi jövedelemadóval összefüggésben is. Noha a 29 pontos akciótervnek ez súlyponti kérdése volt, Orbán Viktor júliusban úgy gondolta, hogy az új rendszert csak 2-2,5 éves rákészülés után lehet bevezetni. Matolcsy György – igazodva munkaadójához – ugyancsak többlépcsős, 2012. évi bevezetéséről nyilatkozott. Államtitkára viszont Kármán András, szeptember elején úgy vélte, hogy 2013-ra látszik biztosan az új adórendszer bevezetése, mert előbb szétfeszítené a költségvetést.

Ezek után Matolcsy György a Hír-tv-ben megerősítette: 2011. január 1-jétől egykulcsos adó és családi adózás lesz, noha szakértők szerint a kormány által vázolt rendszer felépítéséhez még legalább két év szükséges. Másnap Orbán Viktor kicsit finomabban

fogalmazott ugyanerről az Estében. „A 16 százalékos adóról már döntöttünk, most az a kérdés, hány lépésben vezessék be. Én azt javaslom, hogy egy lépésben és azonnal. Azt gondolom, meg tudom győzni a kormány tagjait, és érzek elég erőt, hogy utána meggyőzzük a parlamenti képviselők ötven százalékát erről.” Sikerült neki, s ezzel eldőlt a második akcióterv is. Előtte azonban még meg kellett nyerni a helyhatósági választásokat is, ami az ellőjelek alapján nem látszott veszélyben lévő feladatnak

6. Az októberi önkormányzati választások eredményeiről

Október harmadikán a Fidesz egészen példátlan mértékű győzelmet aratott, azt is mondhatnánk, hogy az újabb megmérettetésen még a tavaszi sikereit is felül tudta múlni. E siker megmagyarázásához azonban érdemes néhány tényező jelentőségét jobban is megvilágítanunk. Az őszi politikai szezon kezdete nagyjából egybeesett a kormány száznapos értékelésének időpontjával. Ezt az alkalmat a hazai média, s a komolyabb szerepet játszó politikai erők kellőképpen ki is szofták arra használni, hogy az újonnan kormányra kerültekkel szemben addig felhalmozódott ellenérzéseiket valamiféle átfogó, szélesebb tömegek számára is érthető mondanivalóvá rendezzék össze. 2010-ben ez nem így történt, mert Orbán Viktor személyes politikai teljesítménye minden egyéb törekvést árnyékba szorított. Szeptember negyediké és tizenharmadika között összesen öt olyan nagy ívű szereplést vállalt, amelynek a médiabéli tálalása, értelmezése, feldolgozása minden egyéb mondanivaló elöl elszívta az elemi lehetőségeket. E szereplések közül hármát is egyenes tévéközvetítés, erőteljes fel- és levezetések tömege, ismétlések, összegzők, szakértői okoskodások sorozata vett körül. Nem szólva arról a hihetetlen médiaaktivitásról, amit maga a kormányfő még külön is e szűk két hét során produkált. (Volt olyan este, amikor egyszerre három csatornán is öt lehetett látni és hallani, igaz, e szerepléseket nem ugyanazokban az időpontokban vették fel...) E nagyszabású szereplési akció egyidejűleg több célt is elért. Részben elvette az élet mindenféle egyéb „száznapos” elemzésnek, s csak a kormányzati önértékelés válhatott domináns mondanivalóvá. Részben megadta a rövid önkormányzati választási kampány-időszak alaphangját, amelyben így a hátralévő két hétben legfeljebb csak a miniszterelnöki elképzelések/értékelések ilyen-olyan vitatására nyílt esély. Az eredmény nem is maradt el. Húsz év során egyetlen pártnak sem sikerült ilyen mértékben alulról is, felülről is magához ragadnia a hatalmi szférát. Lényegében az összes nagyobb település – az egy Szeged kivételével - Fidesz-irányítás alá került, miként mind a tizenkilenc megye is. A jobboldal számára talán a legfontosabb mégis az lehetett, hogy végre, először a főváros vezetését is sikerült elnyerniük.

Az egyértelmű eredmények mellé azonban nem fölösleges néhány rövid kommentárt fűzni. Mindenekelőtt azt, hogy a részvétel 46 % körüli mivolta jóval alulmúlta a tavaszi aktivitást, s e csökkenés nagyjából a kormányzó párt híveinek távolmaradásból adódott. A korábbi előnyük azonban olyan nyomasztóan nagy volt, hogy még ezt is könnyedén kibírták. Már csak azért is, mert még a nyár elején sikerült az önkormányzati választások szabályain úgy változtatni, hogy azok eleve a győztesnek kedvezzenek. Még azért is, mert az ellenzéki erők népszerűsége tavaszhoz képest szinte semmit sem változott. Egyfelől nem következett be a keleti országrészben a tavaszi eredmények nyomán még előre jelezhető Jobbik-áttörés, sőt, a Fidesz a legtöbb helyen képes volt a szélsőjobb nyomulását visszaszorítani. Másfelől a fővárosi győzelem történelmi ténye, fordulatértéke sem feledtetheti annak a súlyát, hogy a közgyűlésben végül egyetlen mandátumos többséggel rendelkezik a kormányzó párt. Vagyis Budapest politikai tarkasága, sokszínűsége továbbra is megmaradt.

A látványos sikernek ugyanakkor kirajzolódott egy olyan árnyoldala is, amelynek jelentőségére a hatalmas győzelem tükrében akkoriban még nagyon kevesen figyeltek fel. Mégpedig az, hogy a Fidesz frakciójában immáron több mint hetven újonnan meg- és újraválasztott polgármester foglalt helyet, s további félszáz olyan képviselő, akinek a politikai/egzisztenciális kötődését nemcsak a frakciótagság, hanem a helyi politikai életben meglévő vezetőszerp is erősítette. A későbbiekre nézve ebből a megoszlásból egy egészen érdekes, belső törésvonal csírát is fel lehetett fedezni. Azokra az időkre, amikor már a komolyabb reformlépések kivitelezésekor törvényszerűen kerülnek egymással szembe a helyi, illetve a kormányzati érdekek.

7. A második akcióterv

Orbán Viktor a második akciótervvel október 13-án állt elő a Széll Kálmán Társaság ülésén, amikor a következőket mondta: „A jövőben a gazdaságpolitika azon dolgozik, hogy a sikerhez közös részvétel, ahhoz pedig arányos terhérviseles szükséges. Azoknak kell többet adniuk, akiknek van”; „...ma minden energiánkat a munkahelyteremtésnek és a gazdasági növekedésnek kell alárendelni. Az eladósodással és a megszorítás politikájával szakítani kell, hiába várja ezt szakértők garmadája, ha a közérdek felülírja a magánérdeket, akkor annak érvényt kell szerezni.” (Népszabadság okt. 14.) Ez praktikusán lefordítva a válságadók bejelentését jelentette: visszamenőleges hatállyal 2010-12 között az energia-, a távközlési és a kereskedelmi cégeknek árbevétel-arányosan különadót kell fizetniük, amelyből évente 161 milliárd forintos bevétele lesz az államháztartásnak. Novembertől kezdve pedig 14 hónapon keresztül nem utalnak át járulékot a magánnyugdíjpénztáraknak, valamint felfüggesztik a még

el nem indított PPP beruházásokat és újratárgyalják a már futókat. Csak néhány nappal később jelentette be a miniszterelnök a televízióban, hogy az állam többé egyáltalán nem utal pénzt a magán-nyugdíjpénztároknak.²⁰ A magánnyugdíjpénztárak szinte teljes körének bekebelezését eredményező „átléptetési” szisztéma feltételei decemberre formálódtak meg, felülírva az október végén elfogadott törvényt is.

A második akciótervet ismét egy koherens, hosszú távú gazdaságpolitikai koncepció hiányában húzták elő, ami megint nem más, mint egy sajátos menekülési út a külső beszorítottságban belülről teremtett kényszerhelyzetből úgy, hogy közvetlen megszorítás ne érje a háztartásokat. Vagyis lényegében Orbán Viktor és a Fidesz hitelességének mentését szolgálta mások számlájára, mások pénzéből, aminek következményeit majd az egész nemzetgazdaság fizet meg. A miniszterelnök tudta, hogy ez az akcióterv rossz üzenet a befektetőknek, és le is nyilatkozta: „...azt állítom, hogy még így is, ezzel a rossz üzenettel együtt is érdemes vállalnunk.” Ez szemernyit sem csökkentette, sőt, növelte a felelősségét.²¹

A kormány által elképzelt, 2010 késő őszi kirajzolódó növekedési pálya a következő volt: 2011-ben a személyi jövedelemadó és a gyerektámogatások rendszerében végrehajtott változtatásokkal beindíthatók a belső kereslet emelésének motorjai. Igaz, emiatt lesz egy kb. 500 milliárd forintos adóbevétel-kiesés, de ezt a különadókkal, a Robin Hood adó meghosszabbításával és a magán-nyugdíjpénztári megtakarításokkal pótolni lehet. Sőt, ezekből még a hiány csökkentésére és a kiadások növelésére is futja. A fogyasztás, a belső kereslet bővülése kiszélesíti a beruházásokat, amelyeket az uniós források is táplálnak. Közben a magán-nyugdíjpénztári megtakarítások egy részéből csökken az államadósság, így kisebb lesz a kamatszolgálat. A növekedés belendülése, 2013-tól már öt százalék feletti dinamikája, karbantarthatja az államháztartás hiányát és mérsékelheti az államadósság GDP-hez mért mértékét is. A nagyobb növekedéshez magasabb foglalkoztatás tartozik, tíz év alatt teljesíthető az egymillió munkahely létrehozása. A nagyobb dinamika ára, hogy az infláció nem süllyed az MNB inflációs célkitűzése alá, ám az megemelhető 3,5 százalékra, és a magasabb infláció is segíti az adósság csökkentését. A 2015-ig felrajzolt pálya egyébként 2012-től folyamatosan javuló külgazdasági feltételekkel számolt (ld. 1. táblázat).

1. táblázat

Az Orbán-kormány előrejelzése a makrogazdasági pályára
(előző év= 100%)

Megnevezés	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
------------	------	------	------	------	------	------	------

GDP növekedése	-6,7	0,8	3,0	3,5	5,0	5,2	5,5
GDP milliárd Ft	26054	26980	28440	30270	32610	35310	38290
Háztartások fogyasztása	-6,8	-2,6	2,6	2,5	4,1	3,6	3,8
Közösségi fogyasztás	2,2	3,3	-7,6	0	0,2	0,2	0,2
Bruttó állóeszköz- felhalmozás	-8	1,4	6,9	6,8	8,4	11,6	12,1
Export	-9,6	12,6	9,0	10,3	11,0	11,3	11,3
Import	-14,6	11,4	9,3	10,5	11,3	11,7	11,8
Munkatermelé- kenység	-4,3	0,9	3,3	1,7	2,0	2,3	2,5
Folyó fizetési mérleg egyenlege a GDP %-ában	-0,5	0,2	-0,2	-0,8	-1,4	-2,0	-2,7
Fogyasztói infláció	4,2	4,7	3,5	3,3	3,4	3,6	3,5

Forrás: Nemzetgazdasági Minisztérium

Első megközelítésben ez egy politikailag nagyon is vonzó elképzelés, ezért is szeretett bele Orbán Viktor a „jobb kezébe”. Hiszen olyan növekedést biztosít, hogy közben az egyensúly is tartható anélkül, hogy megszorításokat, reformokat kellene alkalmazni. Minden maradhat a régiben, és mindenhez többletforrás lesz.

Csakhogy ez a pálya száz sebből vérzik.

- Irreális a külgazdasági feltételek javulásának folytonosságát feltételezni.
- A külső pálya egyenlenségeit a belső keresleti tényezők nem tudják kisimítani.
- Az szja átalakításától csak korlátozott kereslet-élénkülés várható, az adócsökkentés nem alkalmas a munkaterhek mérséklésére, a foglalkoztatás bővítésére.
- Az inflációs cél felülírása az inflációs pálya felfelé mutató kockázataival és a különadókkal együtt újra berobbanthatják az inflációt.

- A válságadók a beruházások ágazaton belüli korlátozásával gyengítik a növekedés alapjait, az ország versenyképességét. Ugyanilyen hatású a PPP konstrukciós fejlesztések visszavetése.
- A bankok költségeik visszafogásával, terheik áthárításával és hitelezési tevékenységük korlátozásával gyengítik a lehetséges növekedés dinamikáját. A magánnyugdíjpénztárban lévő források felélésével csökken a hazai megtakarítások szintje, és ez a külső források megszerzése irányába fordítja a beruházni szándékozókat, aminek a költségei megemelkednek. A magánnyugdíjpénztárak felszámolásával az állampapírok vásárlásának jelentős köre esik ki, miközben azok kínálata megemelkedik. Ez általános hozamnövekedést eredményezhet, újabb oldalról drágítja a finanszírozást és nyomást gyakorol az alapkamat emelésére.
- A magán-nyugdíjpénztári megtakarítások felszámolásával – még ha azt nagyobb részt az államadósság csökkentésére fordítják is – növekszik a nyugdíjrendszerben később rendezendő, implicit adósság. A tartalékok felélése pedig még ennél is kedvezőtlenebb scenáriót vetít előre.²²

A befektetők és befektetés/hitelminősítők többsége nem hitte el, hogy ezzel a csodareceptú gazdaságpolitikával – amellyel lecserélik az „ódivatú, poros megoldásokat” - a kormány az egyensúlyt is tartani tudja, és a növekedést is öt százalék fölé pörgeti, miközben többszázezer munkahelyet állít elő. A formálisan elérhető deficitcsökkentés eszközrendszerét vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy az alkalmazott megoldások rongálják a növekedés alapjait, és nem eredményeznek fenntartható költségvetési finanszírozást – a mérséklődő deficit ellenére sem. A november végén megjelent bizalomcsökkenés erre volt visszavezethető. Ha úgy tetszik, a kormány harmadik öngóljának tekinthető a költségvetési politika elemeinek lassú kibontásával ismertté vált gazdaságpolitika. Az államcsőd elleni biztosítás öt éves papírjának felára november végén 375 bázispontra emelkedett, és december első felében is szépen kúszott fölfelé. A forint megint begyengült, 280 forint fölé nőtt az euró, és 220 forint közelébe a svájci frank ára. Igaz, az ír válság is szerepet játszott mindebben, de az átalakuló országok mutatóival összevetve nálunk az átlagosnál nagyobb volt a romlás. S a többiekkel ellentétben a hitelminősítők csak nálunk szólaltak meg. A Moody's két fokozattal rontotta besorolásunkat, a Fitch a leminősítést kilátásba helyezte, majd december végén meg is tette, a S and P pedig már korábban is úgy vélte, hogy a bővli kategória előtt tart bennünket, negatív kilátásokkal.

November végén Matolcsy György jónak látta, hogy a piacok reforméhségét csillapítsa, és bejelentette: a szakmai műhelyekben már folynak a munkálatok azokról a reformokról, amelyeket 2011 februárjában hoznak majd nyilvánosságra. Ezek majd megalapozzák az államháztartás tartós egyensúlyát, a 4-6 százalékos közötti növekedést, továbbá a foglalkoztatás gyors bővülését.²³ Erre a piacok a legteljesebb közömbösséggel reagáltak. Magatartásuk tükrözte azt a hitelességvesztést, amit a kabinet – minden ellenzéki ármánykodás nélkül – döntései nyomán elszenvedett, fennállásának első hét hónapjában. De még inkább azt a szinergikus hatást, ami éppen az év utolsó hat hetére állt össze több olyan – rosszul időzített és modellezett - kormányzati döntésből, amelyeknek külön-külön nem lett volna olyannyira elrettentő hatásuk, mint amennyire együtt lett.

8. Három, a múlt örökségével nem menthető kormányzati akció

A 2010. október közepe és december vége közötti 6 hét során az Orbán-kormány többet ártott magának, az országnak, valamint az őket megválasztó 2 millió 700 ezernyi választójának, mint a megelőző hónapok során összesen. A három politikai tévedés meglepően közös jegyeket mutató döntési sorokból állt össze, ezért is érdemes mindegyikük politikai anatómiáját némileg részletesebben is bemutatnunk. Egyik döntést sem kényszerítették külső körülmények, valamennyi esetben lehetséges lett volna másként is eljárni, másként viselkedni. Mindegyik ügyben jó időre nyitva maradt a korrekció lehetősége, ám a kormányzat egyik esetben sem élt ezzel. S mindegyik alkalommal megpróbálták külső bűnbakokat keresni, amit – nem meglepően - a szocialista ármánykodás nemzetközi összeesküvő hajlamainak leleplezése révén próbáltak megteremteni. Egyik esetben sem vetődött föl komolyan a lehetséges ellenérv: ha egy politika erő a saját hazájában olyan súlyos vereséget szenved, mint amilyent az MSZP 2010-ben, akkor miért lenne alkalmasabb éppen az európai közvélemény hatékony megmozgatására...?

8.1. A magánnyugdíjpénztárak sorsának politikai intézése

Október 13-án említi először Orbán Viktor, hogy a kormány a következő 14 hónap során nem fog átutalni a magánnyugdíjpénztárakba. Ekkor még egyszeri, ideiglenes döntésről van szó. Hat nappal később már azt mondja, hogy az állam a későbbiekben egyáltalán nem fog semmit sem átutalni e pénztárakba. Az érzékenyebb fülűek ebből már megsejtik, hogy a kormány a felhalmozódott – csaknem 3000 milliárdnyi - vagyona pályázik, bár ezt ekkor még élénken cáfolják. Október 30-án a kormányfő közli, hogy a jövőben a hazai nyugdíjrendszer kétpillérű

lesz, azaz kimondja a végítéletet. Ekkor még 2011. december 31-ét jelöli meg a sebtében elfogadott törvény az átlépés végső határidejeként. Négy héttel később Matolcsy miniszter bejelenti, hogy ez a határidő 2011. január 31., azaz: két hónap múlva... Az eredeti „gondolatkísérletben” felvetett önkéntes és józan belátáson alapuló lépésektől viszonylag hamar sikerült eljutni a nyílt állami/közhatalmi zsarolás intézményesítéséig. Ezért is mutattuk be ily részletességgel az érintett döntés részleteit. A kérdés szakmai - netán, nagyon is védhető – részkérdéseit e tanulmányban nincs lehetőségünk végigvezetni, de a politikai következtetések levonását enélkül is meg lehet tenni.

A kormánynak már legelső lépései megtételekor tisztában kellett lennie azzal, hogy ez a lázas átalakítási roham kb. három millió ember életét, megtakarításait érinti, s nagy valószínűséggel a többségük tavasszal a Fideszre szavazók közül került ki. Több tapintatot, magyarázatot, beleszólást érdemeltek volna. Még ha, mindegyikük baloldali szavazó lett volna... de ennyien nem voltak. A közvélemény, a média, a megszólaló szakemberhad reakciója elsöprően elutasító lett. Nem annyira az ötlet lényegét illetően, hanem inkább az eljárás szemfogató, durva és cinikus menete okán. S amit a legtöbb bíráló nagyon is hangsúlyosan tett szóvá: ez az egész metódus a paternalista, mindenkiről gondoskodni akaró állam képét erősíti oly időkben, amikor éppenséggel az ellenkező törekvések indokoltságának idejére kéne felkészülnünk.²⁴

8.2. Konfliktus az Alkotmánybírósággal

Időben szinte napokra esett egybe e fenti afférral mindaz, ami a kormány és az Alkotmánybíróság között történt. Október 26-án az AB nem találta elfogadhatónak a kormány által elképesztően gyors ütemben keresztülhajsolt végkielégítés-kifizetési szabályozását. Pontosabban szólva, a 98%-os adózásról való rendelkezéseket. Több érvet is részleteztek, de a legnagyobb visszhangot a visszamenőleges hatály alkalmazásának nagyon is problematikus volta kapcsán fejtették ki. A kormány reakciója példátlanul gyors volt. Még aznap !/ bejelentette a frakcióvezető, hogy sürgősségi eljárásban módosítja a parlamenti többség az Alkotmánybíróság működésével kapcsolatos szabályozást. Minderre azért lett ily gyorsasággal szükség, mert a kabinet változatlan formában kívánta újból elfogadtatni a bírált jogszabályt, de e módosítás után már nem lenne lehetősége az AB-nak arra, hogy vitassa és elvesse a döntést. Május óta többször is volt példa arra, hogy személyekre megcímzett jogszabályokat hozott a parlamenti többség, ez is éppen eléggé kínos és kellemetlen színekben mutatta meg a kétharmaddal való élés/visszaélés gyakorlatát. Ez a mostani lépés azonban sokkal súlyosabb és veszélyesebb karakterre utalt. Arra, hogy a kormány - ha a napi, hatalmi

érdekei úgy kívánják - nem habozik pillanatnyi igényeihez hozzászabni az alkotmányos alapintézmények működését sem. Ez pedig beláthatatlan veszélyekkel járó út. A visszhang páratlanul elutasító volt. Október 28-án az Alkotmánybíróság közleményben tiltakozott az eljárás ellen, a kormány meg azzal kezdett érvelni, miszerint a meglévő alkotmányos keretek nem teszik lehetővé a legelemibb választási ígéretek teljesítését sem. A konkrét ügy megvitatása pillanatokon belül emelkedett el a szóban forgó konfliktustól, s a következő két-három hétben cikkek, interjúk, elemzések százai, rádió- és tévéműsorok tucatjai kezdték elemezni az alkotmányos berendezkedés fundamentális elveit. Magyarország – politizálni hajlandó – közvéleményének nagy része heteken belül szakképzett alkotmányjogásszá válhatott, s tízezrek kezdtek vitatkozni olyan alkotmányos/eljárási szakkérdésekről, amelyeket néhány hónappal korábban legfeljebb az államvizsgájukra készülő végzős joghallgatók szoktak megérteni.

A felfokozott fogadtatáshoz háttérként még meg kell említeni, hogy éppen ezekben a hetekben kezdte szélesebb körű gyanakvás, kíváncsiskodás, faggatódzás övezni a tavaszra beígért alkotmányozási folyamat első lépéseit is. Az AB-vel történt ütközés egyáltalában nem a megelőlegezett alkotmányozási bizalom növekedésének irányába mozdította a közvélemény hangulatát. Sőt, éppenséggel azt kezdték egyre többen firtatni, hogy vajon miféle napi politikai/hatalmi érdeke fűződhet a Fidesznek a minél előbbi, nagy sebességgel lebonyolítandó alkotmányozáshoz.

8.3. Egy újabb médiaháború

Véget sem érhetett a két - eddig vázolt – konfliktus kihordásának lehangosabb időszaka, amikor a kormányzati aktivitás jóvoltából még az előző két botránynál is nagyobb zúrt, nemzetközi visszhangot kiváltó küzdelem vette kezdetét. November 22-én a kormányzat benyújtotta a régóta nagy bizalmatlansággal várt médiatörvény szövegét. Egészen a benyújtás napjáig jobbra találgatások, illetve az előző négy hónap tapasztalatai alapján megszületett gyanakvások jegyében várták e törvényt, s nem lehetett pontosan tudni a megalkotó/szakmai grémium igazi hátterét sem. A százötven oldalt is meghaladó tervezet azonban napokon belül széles körben ismertté vált, s elemi erejű felháborodásokat váltott ki. December 2. és 9. között elébb a Magyar Narancs, a Népszava, az Élet és Irodalom, majd a Népszabadság és a 168 óra is – tiltakozásul – üres címlapokkal jelent meg, ezzel is érzékeltetvén a sajtószabadságra leselkedő veszélyeket. Amint az várható volt, tüstént szót emeltek az ismert és kevésbé ismert nemzetközi szakmai szervezetek, sok-sok országot érintő és átfogó szolidaritási és tiltakozó akciók vették kezdetüket. A kormányzati oldalt eleinte mindez nem nagyon zavarta,

elintézetnek vélték az egészet ezúttal is annak a hangoztatásával, hogy a szokásos szocialista műbalhé zürzavaráról van szó, s egészen karácsonyig folyt a törvény parlamenti vitája, sok-sok módosító indítvány bevitelével egyetemben. Végül, szinte a 2011. évi költségvetési végszavazással együtt, elfogadták a 189 oldalnyi terjedelemben hízott médiatörvényt, amelyben a legvitatottabb részeket ugyan számos ponton módosították, de a lényegét illetően azért nem. Bonyolultabb, nehezebben értelmezhető kitételek váltották fel az eredetileg nagyon is egyértelmű szándékokat felmutató korlátozási ötleteket. Talán senki sem sejtette ekkor még, hogy az igazi politikai küzdelmek csak ezután kezdődnek majd, s az egész botránysorozat nemzetközivé válása csak a legelején tart.²⁵

Semmiféle racionális, elfogadható megfontolást nem hallhattunk annak megindokolására, hogy – miért volt e törvény elfogadására ennyire sürgősen szükség még 2010-ben. A kormányzó erők már júniustól kezdve fokozatosan – három hullámban – átrendezték a médiát körülvevő szervezeti/anyagi/irányítási viszonyokat, s maga a média világa is páratlan sebességgel állt át az új erők mellé. A közszolgálat kormányzati alávetettsége már novemberre teljesen befejezetté vált; semmi elfogadható magyarázat nincs arra nézve, hogy miért kellett ezt az előre láthatóan iszonyatos erőket megmozgató, nemzetközi ösztüzet önként kiprovokálnia Magyarország kormányának. Egy héttel az uniós házigazda-szerep megkezdése előtt, amikor is előre tudhatóan százszor jobban figyel hazánkra a nemzetközi média, mint korábban bármikor. Ha valaha lett volna szükség jóindulatú nemzetközi médiaháttérre, akkor ez 2011 januárjától kezdve feltétlenül így lett volna. És éppen ezt a médiát sikerült irracionális mértékben gyanakvóvá, a legkevésbé sem jóindulatúvá tennünk.

Nem folytatjuk a három eset ismertetését, az eddigiek is elegendőek néhány alapevő következtetés megtételére. Először is, a három ügy szinergikus hatása elképesztő erővel rombolta hazánk itthoni és nemzetközi megítélését, mivel ezek a médiaműködési mechanizmusokban még akkor is összekapcsolódtak, ha egyébként nem lett volna egymáshoz semmi közük sem. De – volt közük: a tavasszal megválasztott kormány demokrácia-elkötelezettségét illetően alakulhatott ki ez a természetes kapocs. S így – másodszor - az egymást felerősítő év végi hatások teljességgel elhomályosították mindazt a pozitívumot, amit a kormány április után felhalmozott. Harmadszor - s erre már utaltunk -, éppen a decemberben kulminálódo összhatások miatt olyan hátránnyal vághattunk neki a hathónapos uniós házigazda-szerepkörnek, amelynek ledolgozására a későbbiekben nem sok reményünk volt. S végül – negyedszer - az összegyűlt politikai bizalmi hiány aránytalanul nagy terheket rak a 2011. évi alkotmányozó tavasz közéleti vitáira, ugyanis ilyen előzmények után nincs az a

számottevő közéleti, szakmai, politikai erő, amely képes lenne félretenni a legutolsó hónapok negatív tapasztalatait olyan időkben, amikor a konszenzus-keresés elsőrendűen fontos feltétel lenne. Mivel a leendő alkotmány nem egyetlen politikai erő tulajdona, hanem a magyar társadalom többségének konszenzuson nyugvó produktuma. Lenne. Kellene, hogy legyen.

9. Összegzésképpen

Egy egész év megítélésekor nemcsak a meghozott döntéseket kell figyelembe vennünk, hanem azokat az elmaradt lehetőségeket is számba kell venni, amelyek kihasználásához adottak lettek volna a környezeti feltételek. Különösen így van ez a választási években, mert az új kormányok – köztudottan – az első hónapokban szokták felélni és elherdálni nehezen megszerzett politikai bizalmi tőkájukat. S mint ahogyan utólag szokott kiderülni, többnyire csekély hozadékú, látszatsikerekért teszik mindezt. Húsz éve tanuljuk újra meg újra, hogy Magyarországon mindig akad olyan politikai erő, amely képes választást nyerni, s ugyanezen erő még sem alkalmas a későbbiekben közmegelegedésre kormányozni. (Talán, mert nem is lehetséges.) S ez mind a két oldalra érvényes. A megelőző nyolc évben a baloldal igyekezett sokoldalúan bizonyítani kormányzói alkalmasságának roppantul alacsony mivoltát, s a választók ezt vissza is igazolták. (Milyen érdekes, az elmúlt negyedszázadban a baloldal a legsikeresebb kísérletét a rövid távú válságkezelésben tudta felmutatni, a Németh-, a Horn-, illetve a Bajnai-kormányok idején...) És a jobboldal? Egyszer már volt Fidesz-vezette kormányzás, tizenkét évvel ezelőtt. A húsz év egészét figyelembe véve, a legjobb körülmények közepette jutottak hatalomra, s mégis négy év múlva búcsúzniuk kellett. Leginkább azért, mert a ciklusidő során lényegesen több konfliktust keltettek annál, mint amennyit közmegelegedésre meg tudtak oldani. És most? Minden korábbihoz képest nagyobb bizalmat kaptak, mégis az első évben ugyanúgy viselkedtek, mint tizenkét évvel ezelőtt, megint több az általuk gerjesztett konfliktus, mint amennyit képesek lennének eredménnyel uralni.

Az Orbán-kormány 2010-ben a maga keltette egyik válságból a másikba kormányozta az országot. Bizalmi tőkéjének nagy részét mind a külföldi, mint a hazai befektetők körében elvesztette. Teljesítményével a szavakban olyannyira preferált hazai vállalkozói kör is elégedetlen: a választások előtt a Fidesszel megkötött megállapodások során nem erről volt szó. A kormány intézkedéseinek zöme rontotta kitűzött céljainak teljesítését, eminensen a növekedés felpörgetését és a foglalkoztatás kiterjesztését. A deficitcsökkentő pálya hiteltelen maradt a piacok és a befektetés-minősítők előtt. A gazdaságpolitika külgazdasági vonatkozásai lehangolóak: a kormányon lévők utat mutattak a Valutaalapnak, számos

kérdésben újratámasztották az EU-val, semmibe vették az EKB figyelmeztetéseit, leminősítették a leminősítésünket közlő befektetés- és hitelminősítőket, az oroszokkal nem sikerült szót érteni, a kínaiakkal sem nagyon. A leltár magáért beszél. Fordulatra volna szükség, s nem kevésbé reformokra.

Vajon eljátszható-e a kivételes történelmi esély-teremtette hatalmas többség is? Ez 2010 legnagyobb kérdése.

Budapest, 2011. április 4.

Kéri László - Petschnig Mária Zita

¹ A nyugdíjasok kapcsán kitört vita lényegét több kitűnő írás is színvonalasan elemezte ekkoriban:

- Fekete Emese: Demagógiától sújtva, Figyelő, 2010. jan. 21.

- Élő Anita: Nyugdíjasháború. Heti Válasz, 2011. jan. 28.

- Lakner Zoltán: Nyugdíjvita, Élet és Irodalom, 2011. jan. 28.

² A kampány részletes elemzést egy hosszabb tanulmányban végeztük el, ld.:

Kéri László: Választás - verseny nélkül. Szempontok a 2010-es kampány politikai szociológiai leíráshoz. In: Politikatudományi szemle, 2010/4. 25 - 53 o.

³ A választások után kialakult politikai szerkezet legfontosabb kérdéseit részletesen is bemutattuk következő tanulmányunkban: Kéri László: Lehet más a politikai rendszer. Kritika, 2010. 6.

⁴ A kormányzati szerkezet talányairól az első átfogó és sokoldalú kritikai elemzést Sárközy Tamás adta a Népszava 2010. május 29-ei számában: Sárközy Tamás: A kormány szerkezetéről. Népszava, Szép szó - melléklet

⁵ Kornai János: Számvetés, Népszabadság, 2011. január 6.

⁶ Egyszeri, rendkívüli tételek nélkül, amelyeket a Bajnai-kormány magára vállalt, a deficit csak 79 százaléka lett volna az egész évre előirányozottnak. Megjegyezzük, hogy 2002 május végén a hiány a tervezett érték 80 százalékát érte el, tartalék pedig semmi nem volt a költségvetésben.

⁷ A KSH előzetes adata szerint a GDP 910 milliárd forinttal nagyobb lett, mint amire a 2010. évi költségvetés tervezésénél számítottak, ebből kb. 100-150 milliárd forintos deficitjavulás adódhatott.

⁸ Az egész évben megtapasztalt gazdaságpolitikai kanyarok számba vételére tettünk kísérletet a következő tanulmányunkban: Petschnig Mária Zita: Fondorlatos fordulatok. Kritika, 2010/12.

⁹ Hogy mennyire nem érezték a veszélyt, bizonyította Varga Mihály, aki arra a kérdésre, hogy nem tartanak-e bizalomvesztéstől, nem-mel válaszolt. Szerinte ők most a valóságról beszélnek, minekutána Gyurcsány és Bajnai félretájékoztatta a befektetőket.

¹⁰ A program részletes kritikai elemzését adtuk júniusi írásunkban: Petschnig Mária Zita: Huszonkilenc, Élet és Irodalom, 2010. jún. 11.

¹¹ A gazdaság valós helyzetét feltáró, Varga Mihály vezette bizottság is azt állapította meg szeptember elején, hogy a 29 pontos akciótervben foglaltak elégségesnek bizonyulnak a deficitcél tartásához.

¹² A magán-nyugdíjpénztári vagyon államosítása már a 29 pontos akcióterv előtt is felmerült, s pénzügyi adó után sokan rebesgették a különadók más ágakra való kiterjesztését, így például az energia- és a távközlési szektorra.

¹³ Erről az Ecofinnel lehet tárgyalni.

¹⁴ Ráadásul 2012-ben meg kell kezdenünk az IMF felé is hiteltörlesztést, amihez ebben az évben és 2013-ban is a korábban szokásosnál kétszer akkora devizakötvényre kellene vevőt találnunk.

¹⁵ Lengyelország, Szlovákia, Csehország, Románia, Bulgária, Litvánia, Lettország, Svédország, Magyarország.

¹⁶ Ennek a vélelmezése mindvégig erős támasza volt a kormány döntéseinek.

¹⁷ A lányomnak mondom, hogy a menyem is értse – tartja erre a magyar szólás.

¹⁸ Az egész lakásboomot az első Orbán-kormány indította el 2000-ben a felajánlott állami támogatásokkal, amelyek egyre szélesedő rendszere 2002-re már olyan mértékűvé duzzadt, hogy az államháztartás finanszírozhatatlanná válását vetítette előre. Ezért a Medgyessy-kormány korlátozta a támogatásokat, ám a lakásépítési, vásárlási kedv nem lanyhult, és ekkor a bankok megtalálták az olcsó kamatozású devizalapú hitelek kínálatában a megoldást. A forintkamatok akkortájt – Járai Zsigmond jóvoltából – indokolatlanul magasak voltak, és indokolatlanul lassan mérséklődtek. Ráadásul az akkori jegybankelnök azt sugallata, hogy mindig erős marad a forint, mert erős gazdasághoz erős forint tartozik. A devizahitelezés berobbanásakor, 2004-ben az euróvezeti csatlakozás céldátuma közeleink tűnt, hiszen 2008-ra volt előirányozva. Az olcsóbb devizaalapú hitel mindenkinek jó volt, a bankok sokat kerestek rajta – az anyabankok is -, mert olcsón tudtak forrásokhoz jutni, és Magyarországon jobban tudták kihelyezni a forrásaikat, mint más, fejlett országbeli piacon. A hitelfelvevők pedig úgy gondolhatták, hogy árfolyamkockázat pedig nincs. A forint valóban 2008 nyaráig folyamatosan erősödött, amihez az idővel eltörölt árfolyamsáv további mozgásteret adott. Vagyis a hitelező bankokra egyáltalán nem kellett a devizaalapú hiteleket rálőcsölni.

¹⁹ A kilakoltatás előtt állóknak a betervezett javaslatok egyike se szolgált megoldással.

²⁰ Ez teljesen ellentmondott a kormányprogramnak, amelyben a következő állt: „Nem engedhetjük, hogy az állami nyugdíjak mellett szolgáltatást biztosító magán-nyugdíjpénztári rendszer megtakarításai veszélybe kerüljenek.”

²¹ A koherens gazdaságpolitika hiányából adódó makro-gazdasági veszélyek és kockázatok részletes számba vételére tettünk kísérletet ez idő tájt írott elemzésünkben: Petschnig Mária Zita: Kockázati felár – kétharmadból, Élet és Irodalom, 2010. okt. 29.

²² A 2011-re bemutatott költségvetés 2011-re 529 milliárd, 2012-re 250 milliárd forintos magán-nyugdíjpénztári megtakarítás folyó kiadásokra fordításáról rendelkezett.

²³ Ez lenne a 2011 márciusában megismert Széll Kálmán Terv, a kormány újabb menekülési próbálkozása a magára húzott problémahalom rádőlése elől.

²⁴ A nyugdíjpénztár államosításából adódó hosszabb távú problémákat sokoldalúan elemézik:

- Duronelly Péter: Búcsú a pénztáraktól. Figyelő, 2010. dec. 2.

- Simonovits András: Egy visszautasíthatatlan ajánlat, Élet és Irodalom, 2010. dec. 3.

²⁵ A médiatörvény kritikájaként száznál is több kitűnő elemzés született 2010 novembere után, közülük is kiemelkedik azonban az az átfogó láttelet, amely az egész problémakört összeköti a demokratikus keretek általános kérdéseivel: Majtényi László - Polyák Gábor: Médiatörvényekkel a polgári szabadság ellen. Élet és Irodalom, 2011. márc. 4.